ÇERÇEVE RAPORU

Yeryüzü İhtimamı

Bakım ve İklim Kesişimine İlişkisel Bir Yaklaşım

ihtimam

EKİM 2026

Yeryüzü İhtimamı - Çerçeve Raporu
Ekim 2026

YAYINA HAZIRLAYANLAR
Gizem Kendik Önduygu
Bahar Yavuz
Pelin Küney Ocak
Asuman Şahin
Kardelen Işık
Duygu Sevimli Çeltik
Elif Selen Yavuz
İdil Seda Ak
Damla Özlüer

KATKIDA BULUNANLAR
Özlem Altıparmak
Burcu Meltem Arık
Nuray Atmaca
Ayrin Erciyas
Asya Leman Sanıtürk
Elif Demirkaya
Nur Avcı
Mehmet Efe Gülışık
Merve Erberk
Sıraç Erberk
Gizem Güzel
İlknur Başaran
Onur Andırıcı
Gülfer Kırbaş
Gül Toksöz
Aslı Alpar

TASARIM
Deniz Cem Önduygu

YAZIYÜZLERİ
Fraunces • Phaedra Charles & Flavia Zimbardi
Rethink Sans • Hans Thiessen

İhtimam Derneği
info@ihtimam.org
Karaman Dernekler Yerleşkesi-Karaman
Mah. Tuna Cad. Fulya Sok. No:1 PK:145 Nilüfer, Bursa

Instagram @ihtimamorg
Linkedin company/ihtimam
Youtube @ihtimam-dernegi
Substack @ihtimam

ÇERÇEVE RAPORU

Yeryüzü İhtimamı

Bakım ve İklim Kesişimine İlişkisel Bir Yaklaşım

ihtimam

EKİM 2026

İhtimam Teslimi

Bu rehberin ortaya çıkması, sadece yayına hazırlık sürecindeki teknik ve entelektüel çabayla sınırlı değil. Bu işi üretebilmemiz için arka planda ev işlerini üstlenen, yemeği yapan, çocuk veya yaşlı bakımına dahil olan; kısacası bizlere bu zamanı ve alanı tanıyan görünmez bir ihtimam ağı mevcut. Hayatın ve üretimin devamlılığını sağlayan bu temel bakım emeğini görünür kılmayı bir borç bilir, ihtimam ağımızdaki herkese teşekkür ederiz.

Aişe Nur Uğurlu ve ihtimam ağından Muskat ♥ Aleyna Dönmez ve ihtimam ağından Kaju ♥ Aslıhan Niksarlı ve ihtimam ağından Melike Yumlu, Dogosh, Martha, Jessica, Sampa, Zeena, Sally, Nina, Pembe ♥ Aslıhan Örün ve ihtimam ağından Müzeyyen Memuroğlu ♥ Asuman Şahin ve ihtimam ağından Humus, Dağ ve Gökyüzü ♥ Ayrin Erciyas ve ihtimam ağından Jüliet, Böcük, Carlot, Hülya ♥ Ayşe Dal ve ihtimam ağından Ayşe'nin Köpeği ♥ Bahar Yavuz ♥ Başak İncekara ve ihtimam ağından Pamuk ♥ Berivan Büyükşahin ve ihtimam ağından Zer ♥ Betül Handan Dallı ve ihtimam ağından Lilith, Feyza, Nancy, Binnur, Ümmühan, Hande ♥ Birce Altay ve ihtimam ağından Müzeyyen Altay ♥ Burcu Meltem Arık ve ihtimam ağından Sumru ve Kuşlar, Asi Nehri, Alper Akyüz, Burcu'nun Annesi, Burcu'nun Babası ♥ Buse Ekrem ve ihtimam ağından Mocha ♥ Cansu Yalçıner ve ihtimam ağından Frankie, Hamur, Titrek ♥ Ceylan Uşaki Erali ve ihtimam ağından Suziko, Otto ♥ Çiğdem Tongal ve ihtimam ağından Badem ♥ Damla Özlüer ve ihtimam ağından Damla'nın Çocuğu ♥ Derya Kılıçalp ve ihtimam ağından Gülsüm ♥ Didem Kendik ve ihtimam ağından Tini ♥ Duygu Sevimli Çeltik ve ihtimam ağından Duygu'nun Kedisi Virgül ♥ Ece Öztan ve ihtimam ağından Çiya ♥ Efruze Esra Alptekin ve ihtimam ağından Efruze'nin Annesi, Nausicaä ♥ Elif Atmaca ve ihtimam ağından Elif'in Annesi, Elif'in Babası, Kuki, Yumak ♥ Esra Ersoy ve ihtimam ağından Balım, Prens, Şanslı ♥ Fatıma Sümeyye Kavranoğlu ve ihtimam ağından Sümeyye'nin Annesi ♥ Fulden Ergen ve ihtimam ağından Sibel ♥ Gaye Tuğrulöz ve ihtimam ağından Ares, Miniş ♥ Gizem Kendik Önduygu ve ihtimam ağından Purpur, Cem, Didem, Zeytin Ağaçları, Gizem'in Annesi, Babası, Ananesi ♥ Gizem Polat ve ihtimam ağından Karamel ♥ Gökçe Yanık ve ihtimam ağından Alex ♥ Gözde Özel ve ihtimam ağından Özlem ♥ Gülen Mine Demiralp ve ihtimam ağından İzel Vişne ♥ Gülfer Kırbaş ve ihtimam ağından Gülfer'in annesi Ayşin, bitkileri ♥ Hale Acun Aydın ve ihtimam ağından Emine ♥ Hatice Demir ve ihtimam ağından Réş, Ceviz, Kopil, Anşa Sultan ♥ Helin Akyol ve ihtimam ağından Büsküt ♥ İdil Seda Ak ve ihtimam ağından Kaktüs Çiçeği, İdil'in Annesi, İdil'in Babası ♥ İlayda Küçükafacan ve ihtimam ağından Atlas, Ayşegül Küçükafacan, Dilara Küçükafacan ♥ İremnur Yurttaş ve ihtimam ağından İremnur'un Annesi ♥ Kardelen Işık ve ihtimam ağından Meral Demirci ♥ Merve Güngör ♥ Merve Nemutlu ve ihtimam ağından Mochi ♥ Nesrin Köseler ve ihtimam ağından Vildan ♥ Nihal Güngör ♥ Nur Avcı ve ihtimam ağından Kemal Uğur ♥ Nursel Demir ve ihtimam ağından Sokak Kedileri ♥ Öykü Kayaalp ve ihtimam ağından Öykü'nün Kedisi ♥ Pelin Küney Ocak ve ihtimam ağından Neko, Mehmet Kerem ♥ Penbegül Bakan ve ihtimam ağından Dokuma Halı, Antik Kentler ♥ Pervin Aydar Emeklioğlu ♥ Serap Yelkenci ve ihtimam ağından Serap'ın Oğlu, Serap'ın Kızı ♥ Simay Kabak ve ihtimam ağından Çitos, Paşa ♥ Şevval Nur Kütük ve ihtimam ağından Komşu ♥ Şeyda Sever ve ihtimam ağından Şeyda'nın Annesi, Çero, Çılbır, Gucci ♥ Şeyma Demirlikan Çil ve ihtimam ağından Latte, Şarlo ♥ Yeliz Ergöl ve ihtimam ağından Naile ♥ Yeşim Gültekin

İçindekiler

8 Neden Yeryüzü İhtimamına İhtiyacımız Var?

14 Yeryüzü İhtimamı Nedir?

20 İklim Krizi ve Bakım Birbirini Nasıl Etkiliyor?

30 Yeryüzü İhtimamı Perspektifinden İklim Politikası Önerileri

34 Yeryüzü İhtimamının Sınırları: İkilemler, Gerilimler ve Açık Sorular

38 Nasıl Bir Yeryüzünde Birlikte Yaşamak İstiyoruz?

40 Yeryüzü İhtimamı Politika ve Uygulama Araç Kiti

44 Kaynakça

Giriş

İhtimam Derneği olarak bakımı yalnızca insanlar arasında gerçekleşen bir faaliyet, belirli kişilerin üzerine bırakılan bir görev veya sunulan teknik bir hizmet olarak görmüyoruz. Bizler ancak bakımla hayatta kalabilen kırılgan canlılarız; bu kırılganlık bize yaşamın bağımsız bireylerle değil, birbirini besleyen bağlarla sürdüğünü hatırlatıyor. Hayatta kalışımız yalnızca birbirimizin emeğine değil; suya, toprağa, havaya ve ekosistemlerin devamlılığına da bağlı. Kendimizle, etrafımızdaki insanlarla ve birlikte yaşadığımız tüm canlı ve ekosistemlerle bu ilişkileri gözetmeyi, müşterek kırılganlığımızı fark etmeyi ve yaşamı sürdürme sorumluluğunu adil biçimde paylaşmayı yeryüzü ihtimamı olarak düşünüyoruz.

İklim krizi, bu ilişkilerin ne kadar kırılgan olduğunu her geçen gün daha görünür kılıyor. Ancak mevcut yaklaşımlar bu gerçeği parçalayarak ele alıyor: Bakım çalışmaları kesişimsel olsa dahi çoğunlukla insan-insan ilişkileriyle sınırlı kalıyor; kolektif ve insan ötesi bakım pratiklerini, ekolojik müşterekleri dışarıda bırakıyor. İklim politikaları ise insan bakımını görmezden gelirken; yerel ve kadim bilgiyi tartışırken dahi hasta bakanların, çocuk ve yaşlı bakımını üstlenenlerin, yani gündelik yaşamı ayakta tutan bakımverenlerin hayati bilgisini karar süreçlerine dahil etmiyor. Bu rehberi, bakım etiğinin sunduğu ilişkisel ve kırılganlığı gözeten bakışın bu eksik halkaları nasıl tamamlayabileceğini ve iklim politikalarını nasıl dönüştürebileceğini araştırmak için hazırladık.

Rehber boyunca iklim krizinin insanların gündelik yaşamlarını, bakım ilişkilerini ve diğer canlıların yaşam koşullarını nasıl etkilediğini ele alıyor; bu ilişkilerden hareketle ulusal ve uluslararası iklim politikalarına yönelik somut dönüşüm önerileri geliştiriyoruz. Bu rehberi tamamlanmış bir modelden çok, farklı deneyimlerin ve bilgi biçimlerinin katkısıyla gelişebilecek bir düşünme ve eyleme daveti olarak sunuyoruz. Çünkü nasıl bir yeryüzünde birlikte yaşayacağımız, kırılganlığımızı kabul edip yaşamı sürdüren tüm ilişkilere karşı nasıl bir sorumluluk üstlendiğimizle doğrudan ilgili.

1

Neden Yeryüzü İhtimamına İhtiyacımız Var?

> **Hukuk ve iklim politikaları çoğu zaman kendi kendine yeterli bir birey varsayımından hareket ediyor. Oysa yaşam, birbirimize, diğer canlılara ve ekosistemlere bağımlılığımızla sürüyor. Bakım, kadınlardan beklenen bir fedakârlığa dönüşmemeli. Hukukun görevi, bakım sorumluluğunun kamusal olarak paylaşılmasını, bakım verenlerin ve bakım alanların kararlara katılmasını ve diğer canlıların yalnızca insanlara sağladıkları fayda üzerinden değil, kendi değerleriyle gözetilmesini güvence altına almak olmalı.**
>
> **Özlem Altıparmak | Hukukçu, Ekofeminist**

1. Birbirinden Ayrı Ele Alınan Krizler

İklim & biyoçeşitlilik krizi ve bakım krizi, günümüzün en önemli toplumsal sorunları arasında. Ancak bu krizler çoğunlukla farklı alanlarda tartışılıyor, farklı kurumlar tarafından ele alınıyor ve birbirinden bağımsız politikalarla çözülmeye çalışılıyor.

Oysa iklim & biyoçeşitlilik krizi, bakımın gerçekleştiği koşulları doğrudan değiştiriyor.

Aşırı sıcaklar yaşlıların, engellilerin ve kronik hastalığı olan kişilerin bakım ihtiyaçlarını artırabiliyor. Kuraklık, evlerdeki gündelik bakım işlerini ve gıda üretimini zorlaştırıyor. Afetler, bakım hizmetlerini kesintiye uğratırken ailelerin ve toplulukların üstlendiği sorumlulukları artırabiliyor.

Tersinden baktığımızda, bakım da ekolojik koşullardan bağımsız değil. İnsanların beslenmesi, temizlenmesi, iyileşmesi ve güvenli bir yaşam sürmesi suya, enerjiye, toprağa ve sağlıklı ekosistemlere bağlı.

Sorun, birbirine bağlı yaşam koşullarını birbirinden bağımsız politika alanları olarak ele almamız. İklim politikalarının bakım üzerindeki etkileri, bakım politikalarının ise ekolojik koşullarla ilişkisi yeterince değerlendirilmeyebiliyor.

Bu ayrımın sonuçları var: Bir alanda geliştirilen çözüm, başka bir alanda yeni ihtiyaçlar veya eşitsizlikler yaratabiliyor.

2. Bakım Politikalarının İnsan Merkezli Sınırları

Bakım politikaları genellikle çocukların, yaşlıların, engelli bireylerin, desteğe ihtiyaç duyan insanların bakımına veya ev idaresine odaklanıyor. Son yıllarda feminist literatürde ve uluslararası kuruluşların çalışmalarında gelişen kesişimsel yaklaşımlar; göçmen bakım çalışanları, kırsaldaki kadınlar, engelliler ve farklı yaş grupları arasındaki eşitsizlikleri görünür kılarak çok değerli bir zemin açtı. Bakım hizmetlerinin erişilebilirliği, niteliği ve bakım emeğinin adil paylaşımı bu tartışmaların merkezinde yer alıyor.

Bunların hepsi vazgeçilmez. Ancak bu ilerici adımlara rağmen, bakım politikaları neredeyse tamamen insan merkezli bir sınırda kalıyor. Kesişimsellik en geniş haliyle uygulandığında bile, bakım yalnızca insanlar arasında gerçekleşen bir alışveriş olarak kurgulanıyor; insan dışı canlılar ve ekosistemler ya bütünüyle çerçevenin dışında tutuluyor.

Oysa bakım, onu mümkün kılan ekolojik koşullardan ve birlikte yaşadığımız diğer canlılardan bağımsız gerçekleşemez.

Örneğin bir yaşlı bakım merkezinin hizmet kalitesini değerlendirirken personel sayısını, erişilebilirliği ve sağlık hizmetlerini inceliyoruz. Peki binanın aşırı sıcaklara dayanıklılığını, su kaynaklarının durumunu veya çevresindeki yeşil alanları, orada barınan ağaçları, kuşları ve sokak hayvanlarını da o bakım alanının kurucu bir parçası olarak görüyor muyuz? Ya da kentlerde bakım hizmetlerini planlarken yaşam alanlarını yalnızca insanların değil; hayvanların, bitkilerin, böceklerin ve nehirlerin de paylaştığını hesaba katıyor muyuz?

Bakımı yalnızca insanlar arası bir faaliyet olarak görmek, onu besleyen ekolojik müşterekleri ve birlikte yaşadığımız türleri görünmez kılar. İhtiyacımız olan; kesişimselliği yalnızca insanlar arasındaki sosyal farklılıklarla sınırlamayan, insanları, diğer canlıları ve ekosistemleri birbirine bağımlı bir yaşam ağı olarak gören "insan ötesi ve çok türlü" bir ihtimam anlayışıdır.

3. İklim Politikalarında Görünmeyen Bakım

İklim politikaları emisyonları azaltmaya, enerji sistemlerini dönüştürmeye, altyapıyı güçlendirmeye ve toplumları iklim değişikliğinin etkilerine hazırlamaya çalışıyor.

Ancak bu kararların gündelik bakım ilişkilerini nasıl değiştirdiği her zaman yeterince hesaba katılmıyor.

Örneğin aşırı sıcaklara karşı geliştirilen bir erken uyarı sistemi, insanlara evlerinde kalmalarını önerebilir. Peki evinde yalnız yaşayan, serinleme imkânı olmayan veya günlük yaşamını sürdürmek için başkasının desteğine ihtiyaç duyan biri bu öneriyi nasıl uygulayacak?

Ya da bir afet tahliye planı hazırlanırken, hareket etmek için desteğe ihtiyaç duyan kişilerin, onlara bakım verenlerin ve birlikte yaşadıkları hayvanların nasıl tahliye edileceği düşünülüyor mu? Bu örnekler, teknik açıdan doğru görünen bir çözümün herkes için uygulanabilir olmayabileceğini gösteriyor.

İklim politikalarının başarısı yalnızca altyapının dayanıklılığına değil, insanların gündelik yaşamlarını ve bakım ilişkilerini sürdürebilmesine de bağlı.

Bakım ihtiyaçları ve bu ihtiyaçları karşılayan kişilerin deneyimleri karar süreçlerine dahil edilmediğinde, iklim politikaları mevcut eşitsizlikleri derinleştirebiliyor.

4. Adil Geçişin Eksik Halkaları

İklim kriziyle mücadele yalnızca enerji kaynaklarını değiştirmeyi değil; üretimi, tüketimi, ulaşımı, kentleri ve çalışma yaşamını dönüştürmeyi gerektiriyor.

Bu dönüşümün adil olması gerektiği giderek daha fazla kabul görüyor. Ancak adil geçiş tartışmaları çoğu zaman kömür madenlerinde veya ağır sanayide çalışan işçilerin istihdamına ve gelir kaybına odaklanırken, ücretsiz bakım emeğini ve gündelik yaşamın yeniden örgütlenmesini göz ardı ediyor.

Oysa kadınların yeşil ekonomiye, yeni istihdam alanlarına ve mesleki eğitimlere katılamamasının temel nedeni, üzerlerindeki ağır bakım sorumlulukları ve zaman yoksulluğu. Çocuk, yaşlı ve hasta bakımının hanelere yıkıldığı, altyapı yetersizlikleri yüzünden su ve gıda temininin saatler aldığı bir düzende, bakım altyapıları kurulmadan kadınların bu dönüşümde yer alması mümkün olmuyor.

Dahası, dönüşümün ekonomik maliyetleri de sessizce hanelere aktarılıyor. Örneğin enerji maliyetlerinin yükselmesi düşük gelirli bir hanede yalnızca faturayı artırmıyor; evin ısıtılması veya serinletilmesi zorlaştığında çocukların, yaşlıların ve hastaların bakım koşulları ağırlaşıyor. Bu koşulları telafi etmek ise çoğunlukla kadınların artan karşılıksız emeğine yükleniyor. Benzer biçimde iklim krizinin yol açtığı göç, geçim kaybı ve hizmet kesintileri, bakım ihtiyaçlarını artırırken bu ihtiyaçları karşılayacak zaman ve kaynakları daraltıyor.

Üstelik sağlık, eğitim ve sosyal bakım gibi özünde düşük karbonlu olan bakım işleri de adil geçişin yeşil istihdam alanları arasında hak ettiği yeri bulamıyor.

Adil geçiş yalnızca fosil yakıt sektöründen çıkışın maliyetleriyle değil, bakım sorumluluklarının haneler, piyasa ve devlet arasında nasıl paylaşıldığıyla doğrudan ilgili. Bakım emeği ve altyapıları hesaba katılmadığında, ekolojik dönüşümün yükü hanelere ve kadınların karşılıksız emeğine yüklenmeye devam ediyor.

5. Yerel Bilgi Tartışmalarında Görünmeyen Deneyim: Bakımverenlerin Bilgisi

İklim politikalarında yerel bilginin, topluluk deneyimlerinin ve kadim pratiklerin karar alma süreçlerine dahil edilmesi gerekliliği giderek daha fazla kabul görüyor. Ancak bu tartışmalarda "yerel bilgi" çoğunlukla tarımsal üretim, tohum saklama, orman yönetimi veya meteorolojik gözlemler gibi alanlarla sınırlı tutuluyor.

Oysa yaşamı kriz anlarında fiilen ayakta tutan bir başka derin bilgi alanı daha var: Gündelik bakım verenlerin bilgisi.

Aşırı sıcak dalgasında tansiyon hastası bir yaşlının vücut ısısının nasıl dengeleneceğini, su kesintisinde kısıtlı kaynakla hijyen ve beslenmenin nasıl yönetileceğini, solunum cihazına bağlı bir hastanın elektrik kesintisinde nasıl korunacağını veya bir afet anında otistik bir çocuğun duyusal krizinin nasıl yatıştırılacağını en iyi bilenler; o kişilere gündelik olarak emek veren bakımverenlerdir.

Benzer şekilde, sokaktaki hayvanların hangi kuytuda serinlediğini, hangi saatlerde suya ihtiyaç duyduğunu ya da mahalledeki kırılgan komşuların acil durumlarda hangi desteğe muhtaç olduğunu takip edenler de yine bu ilişkisel bakım ağlarıdır.

Bu bilgi; teknik göstergelerden, meteorolojik uyarılardan ya da soyut risk haritalarından çok daha doğrudan bir hayatta kalma bilgisidir.

Buna rağmen iklim uyumu, afet yönetimi ve dayanıklılık planları hazırlanırken bakımverenler uzman, bilgi sahibi birer özne olarak masaya davet edilmez. Bakımverenler ve bakım alanlar yalnızca "korunmaya muhtaç, kırılgan hedefler" olarak görülür; onların ne bildiği, neyi yönettiği ve hangi ilişkileri ayakta tuttuğu politika masalarında karşılık bulmaz.

İklim krizine karşı gerçek bir toplumsal dayanıklılık, yalnızca mühendislik çözümleri veya arazi temelli yerel bilgilerle kurulamaz. Yaşamı her gün yeniden üreten, kırılganlıkları yakından tanıyan ve ilişkileri gözeten bakımverenlerin bilgisinin iklim yönetişiminin asli bir bileşeni olarak tanınmasına ihtiyacımız var.

6. Çekirdek Aileye Sıkışan Bakım ve Eşitsizliklerin Yeniden Üretilme Riski

Bakım politikaları ve hâkim toplumsal kabuller, bakımı çoğunlukla geleneksel çekirdek aile yapısı ve kadınlık rolleri üzerinden kurguluyor.

Buradaki temel mesele yalnızca bakımın aile içine bırakılması değil; geliştirilen kamusal desteklerin dahi bakımı nihayetinde yine kadının sorumluluğu olarak gören anlayışı dönüştürememe riskidir. Sosyal destekler veya bakım hizmetleri tasarlandığında dahi, yaklaşım çoğunlukla bakım ilişkilerini eşitlikçi bir temelde yeniden kurmak yerine "kadının üzerindeki yükü biraz hafifletmek" ile sınırlı kalabiliyor. Bakımın kadınlara ait "doğal" bir alan olduğu varsayımı sorgulanmadığında, sunulan destekler iyi niyetli adımlar olsa dahi bakan özneyi yine kadın olarak sabitleme ve var olan toplumsal cinsiyet kabullerini yeniden üretme riski taşıyor. Bu durum bakım emeğinin araçsallaşmasına yol açarak; kriz, afet veya ekonomik zorluk anlarında sistemin aksayan yönlerinin yine kadınların karşılıksız emeğiyle dengelenmesi sonucunu doğurabiliyor.

Üstelik bakımı yalnızca anne-çocuk ve çekirdek aile ekseninde ele alan bu dar çerçeve, yaşamı fiilen ayakta tutan pek çok bakım ilişkisini de kapsayamama tehlikesi barındırıyor. Kan bağına dayanmayan seçilmiş bağlar, mahalle ve topluluk dayanışmaları, tek başına yaşayanların destek ihtiyaçları ve hayvanlarla kurulan müşterek yaşam pratikleri kurumsal desteklerin ve politika tasarımlarının dışında kalabiliyor.

Bakımı bu risklerden korumak; yalnızca mevcut yükü hafifletmeyi değil, bakımın kimin sorumluluğu olduğuna dair kalıpları dönüştürmeyi gerektiriyor. Bakım, kadınlardan beklenen bir fedakârlık olmaktan çıkarılarak; tüm çeşitliliğiyle yaşamı sürdüren, erkeklerin, kurumların ve tüm toplumun ortaklaştığı kolektif ve ilişkisel bir sorumluluk alanı olarak ele alınmalıdır.

Mevcut Yaklaşımların Ötesinde Neye İhtiyaç Var?

Bakım ve iklim arasındaki ilişkiler yeni keşfedilmiyor. Feminist ekonomi, bakım etiği ve iklim adaleti alanındaki çalışmalar uzun süredir yaşamı sürdüren emeğin ve doğanın görünmezliğini sorguluyor. Bakım altyapılarının iklime dayanıklı hale getirilmesi veya bakım ekonomisinin adil geçişin parçası olması gerektiği artık daha yüksek sesle tartışılıyor.

Ancak sahadaki ve masadaki pratikler hâlâ aynı yerde tıkanıyor: Kararlar birbirinden yalıtılmış kurumsal silolarda alınıyor; bakımın görünmeyen bedensel ve zihinsel yükü hane içine, özellikle kadınlara ve kırılgan gruplara devrediliyor; sokaktaki canlar ve toprak ise bu hesapların tamamen dışında bırakılıyor.

Dolayısıyla mesele, mevcut bakım politikalarına biraz iklim, iklim politikalarına da bir sosyal yardım kalemi olarak biraz bakım yamamak değildir. Yaşamı korumak; bir kararın hangi ilişkileri besleyip hangilerini kopardığını, kimin deneyimini bilgi kabul ettiğini ve sorumluluğu kime yıktığını henüz tasarım aşamasında birlikte görebilmeyi gerektirir.

İhtiyacımız olan şey yeni bir alt başlık değil; yaşamı merkezine alan kurucu bir etik zemindir.

Bir sonraki bölümde, bakım etiğinin bu sorulara nasıl alan açtığını ve buradan hareketle yeryüzü ihtimamını nasıl bir çerçeve olarak kurabileceğimizi ele alıyoruz.

2

Yeryüzü İhtimamı Nedir?

> Yeryüzüne ihtimam göstermenin, kendimizi doğayla ve diğer canlılarla kurduğumuz ilişkiler içinde yeniden düşünmekle başladığına inanıyorum. Biz yeryüzündeki yaşamın bir parçasıyız ve varlığımız sayısız varlığa, bu varlıklarla aramızdaki karşılıklı ilişkilere dayanıyor. Bu ilişkilerin farkına varmak, diğer canlıların ihtiyaçlarına, yaşam alanlarına ve kendilerine özgü var olma biçimlerine özen göstermeyi de beraberinde getiriyor. Yeryüzünden öğrenme, onunla yaşama ve ona bakım verme pratiklerimizin bu anlayışla şekillenmesi kıymetli. Bunun için insanı merkeze alan bakış açımızı sorgulamaya, diğer varlıklarla birlikte yaşamanın ne anlama geldiğini ve bu ortak yaşamda nasıl sorumluluklar üstlenebileceğimizi yeniden düşünmeye ihtiyacımız var.
>
> **Burcu Meltem Arık | İklim ve Eğitim Uzmanı**

Bakım Etiği: Bağımsızlık Varsayımını Sorgulamak

Toplumlarımızın pek çok kurumu, politikası ve ekonomik sistemi, insanı bağımsız, kendi kendine yeterli ve ihtiyaçlarını karşılayabilen bir birey olarak varsayar. Başkalarına ihtiyaç duymak ise çoğunlukla çocukluk, yaşlılık, hastalık veya engellilik gibi belirli durumlarla ilişkilendirilir.

Oysa hiçbirimiz yaşamımızı tek başımıza sürdürmeyiz. Yediğimiz yemeğin hazırlanmasından hastalandığımızda iyileşmemize, çocukların büyümesinden gündelik hayatın devamlılığına kadar yaşamımız sayısız insanın emeğine ve desteğine dayanır. Üstelik yalnızca başkalarına ihtiyaç duymayız; kim olduğumuz, hangi imkânlara sahip olduğumuz ve nasıl yaşadığımız da ilişkilerimiz içinde şekillenir.

Feminist bakım etiği, bağımsız ve kendi kendine yeterli birey varsayımını sorgular. Bağımlılığı, karşılıklı bağımlılığı ve bakım ilişkilerini insan yaşamının olağan koşulları olarak ele alır. Kırılganlık da bu tartışmayla yakından ilişkilidir: İnsanlar yaşamları boyunca değişen koşullardan etkilenebilir, zarar görebilir ve başkalarının desteğine ihtiyaç duyabilir.

Ancak kırılganlık herkes için aynı sonuçları doğurmaz. Gelir, toplumsal cinsiyet, engellilik, yaş, yaşanılan çevre ve destek sistemlerine erişim, insanların karşılaştıkları riskleri ve bu risklerle baş etme olanaklarını farklılaştırır.

İlişkisel bir yaşam anlayışı, özerkliği reddetmez. İnsanların kendi yaşamları üzerinde söz sahibi olabilmesinin de çoğu zaman destekleyici ilişkilerle mümkün olduğunu kabul eder.

Bakım etiği yalnızca neyin doğru olduğunu belirlemeye çalışan soyut bir düşünce değildir; bedensel deneyimlerimiz, alışkanlıklarımız ve başkalarının ihtiyaçlarını anlama kapasitemizle şekillenen, öğrenilebilen ve geliştirilebilen somut bir pratiktir.

Bu yaklaşım aynı zamanda politik sorular ortaya çıkarır: Kimin ihtiyaçları görülüyor? Kim bakım veriyor? Kim karar alıyor? Bakım sorumlulukları ve kaynaklar nasıl paylaşılıyor?

Çünkü bakım yalnızca iyi niyet göstermek değildir. İhtiyaçları fark etmeyi, sorumluluk üstlenmeyi, uygun karşılıklar vermeyi ve yapılanın gerçekten ihtiyaçlara yanıt verip vermediğini değerlendirmeyi gerektirir.

Yeryüzü İhtimamı: İnsanların Ötesinde İlişkisel Sorumluluk

Bakım etiğinin görünür kıldığı ilişkisellik, kırılganlık ve karşılıklı bağımlılık yalnızca insanlar arasındaki ilişkileri düşünmek için mi önemlidir?

Bir insanın yaşamını sürdürebilmesi, başka insanların emeğinin yanı sıra temiz suya, sağlıklı toprağa, solunabilir havaya, diğer canlılara ve işleyen ekosistemlere de bağlıdır.

Üstelik bu ilişkiler yalnızca insanların ihtiyaçlarından ibaret değildir.

Bir nehir, insanlar için içme suyu veya tarımsal üretim kaynağı olabilir. Ama aynı zamanda balıkların, bitkilerin ve başka canlıların yaşam alanıdır. Bir orman yalnızca karbon tutan bir alan değil, farklı canlıların birbirleriyle ilişki içinde yaşadığı bir ekosistemdir. Bugün karşı karşıya olduğumuz tablo yalnızca bir iklim krizinden ibaret değildir; türlerin hızla yok oluşunu, habitat kaybını ve ekolojik zincirlerin kopuşunu içeren derin bir biyoçeşitlilik krizidir. İklim hedeflerini yalnızca karbon emisyonu ve teknik hesaplamalar üzerinden kurgulamak; ormanları, sulak alanları ve denizleri yalnızca birer 'karbon yutağı' sayma yanılgısına düşürür. Oysa o alanlar, sayısız canlının birbirine bakım verdiği ve aldığı müşterek yaşam ağlarıdır. Yeryüzü ihtimamı, iklim krizi ile biyoçeşitlilik kaybını birbirinden ayırmaz; insan bakımının devamlılığını polen taşıyıcı arılardan topraktaki mikrobiyotaya kadar uzanan bu canlı ağların sağlığıyla birlikte düşünür.

İnsanlar doğanın dışında duran, onu kullanan veya koruyan bağımsız varlıklar değil; yeryüzündeki yaşam ilişkilerinin bir parçasıdır. Bu düşünsel birikimden hareketle İhtimam olarak yeryüzü ihtimamını şöyle tanımlıyoruz:

Yeryüzü ihtimamı, bakımı yalnızca insanlar arasındaki ilişkilerle sınırlamayan; insanları, diğer canlıları ve ekosistemleri birbirine bağlı yaşam ilişkilerinin parçaları olarak ele alan etik ve politik bir çerçevedir. İnsan merkezciliği sorgulamak ve bakımı çok türlü yaşam ağlarıyla birlikte düşünmek, tarihsel mücadelelerle kazanılmış evrensel insan haklarını, yurttaşlık güvencelerini ya da sosyal hakları geri plana itmek anlamına gelmez. Yeryüzü ihtimamını; insan haklarını zayıflatan değil, o hakların yaşama geçebilmesini sağlayan ekolojik ve maddi koşulları güvenceye alan, insan onurunu ilişkisel bir zeminde tahkim eden kurucu bir yaklaşım olarak görüyoruz.

Bu yaklaşım, doğaya dışarıdan bakım göstermeyi değil, parçası olduğumuz yaşam ilişkilerine karşı sorumluluk geliştirmeyi ifade eder.

Yeryüzü ihtimamını üç iç içe geçmiş bakım ilişkisi üzerinden düşünebiliriz:

- **Kendimizle kurduğumuz bakım ilişkisi:** Kendi sağlığımızı, ihtiyaçlarımızı ve yaşamımızı sürdürme koşullarını gözetmek. Kendine bakım, her şeyi tek başına yapabilmek anlamına gelmez; başkalarının desteğiyle kendi yaşamımız üzerinde söz sahibi olmayı da içerir.
- **Diğer insanlarla kurduğumuz bakım ilişkileri:** Birbirimize bakım vermek, bakım almak ve yaşamı birlikte sürdürmek. Bu ilişkiler ailelerle sınırlı değildir; ücretli ve ücretsiz bakım emeğini, topluluk dayanışmasını ve kamusal bakım hizmetlerini de kapsar.
- **Yeryüzüyle kurduğumuz bakım ilişkileri:** Diğer canlılarla, ekosistemlerle ve yaşamı mümkün kılan su, toprak, hava gibi varlıklarla ilişkilerimizi gözetmek. Bu, yalnızca insanların doğaya bakım göstermesini değil, kendi yaşamlarımızın da bu ekolojik ilişkilere bağlı olduğunu kabul etmeyi gerektirir.

Bu üç ilişki birbirinden bağımsız değildir. Kendimize bakım verebilmemiz başkalarının desteğine ve yaşanabilir bir çevreye bağlı olabilir. Başkalarına bakım verebilmemiz kendi sağlığımıza, zamanımıza ve kaynaklarımıza dayanır. Ekosistemlerin zarar görmesi ise hem insanların bakım ihtiyaçlarını hem de diğer canlıların yaşam koşullarını değiştirebilir.

Bu sorumluluk, diğer canlıları yalnızca insanlara sağladıkları faydalar üzerinden değerlendirmemeyi gerektirir. Ancak onların neye ihtiyaç duyduğunu her zaman bildiğimizi veya onlar adına kolayca karar verebileceğimizi de varsaymaz. Bir ekosistemi korumak için aldığımız karar, orada yaşayan insanların geçim koşullarını değiştirebilir. İnsanların güvenliğini artırmak için yaptığımız bir müdahale, başka canlıların yaşam alanlarına zarar verebilir. İhtiyaçlar her zaman birbiriyle uyumlu değildir. Bu nedenle yeryüzü ihtimamı, bütün canlılara aynı biçimde bakım göstermeyi veya her çatışmaya tek bir doğru yanıt bulmayı önermez. Farklı yaşamların ihtiyaçlarını anlamaya çalışmayı, güç ilişkilerini gözetmeyi ve kararlarımızın sonuçlarına karşı sorumluluk üstlenmeyi gerektirir.

Yeryüzü ihtimamının temel önerisi, ilişkiselliği, kırılganlığı ve karşılıklı bağımlılığı sistemlerin tasarımında sonradan ele alınacak istisnalar değil, başlangıç koşulları olarak kabul etmektir.

Bir afet planını herkesin kendi başına hareket ede-

bileceği varsayımıyla değil, farklı destek ihtiyaçlarını ve bakım ilişkilerini gözeterek hazırlamak. Bir kenti yalnızca insanların hareketliliğine göre değil, diğer canlıların yaşam alanlarını da dikkate alarak planlamak. Bir enerji politikasını yalnızca emisyonlar ve maliyetler üzerinden değil, insanların bakım ihtiyaçları ve ağları üzerindeki etkileriyle birlikte değerlendirmek.

Bunlar, yaşamı bağımsız bireyler ve birbirinden kopuk sistemler üzerinden değil, ilişkiler üzerinden düşünmeye başladığımızda değişebilecek kararlardan yalnızca birkaçı.

Yeryüzü İhtimamının Beş İlkesi

Yeryüzü ihtimamını yalnızca soyut bir düşünme biçimi veya niyet beyanı olarak değil; karar alma, politika geliştirme ve uygulama süreçlerinde pusula işlevi görecek etik ve politik bir çerçeve olarak kuruyoruz.

Bu çerçeve; bakımın bağımsız ve muktedir bir failin tek taraflı sunduğu bir hizmet değil, müşterek kırılganlığımızı ve yaşamı mümkün kılan karşılıklı bağımlılıkları tanıyan ilişkisel bir süreç olduğunu kabul eder. Bakım veren ve bakım alan kişiler birbirinden kesin sınırlarla ayrılmış sabit kimlikler değildir; yaşam boyunca ve kriz anlarında bu roller iç içe geçer, dönüşür ve karşılıklılık taşır. Her birimiz yaşamın farklı anlarında hem bakım alan hem de bakım veren özneleriz.

Bu doğrultuda, iklim ve bakım kesişimindeki tüm politika ve müdahalelere rehberlik edecek beş temel ilke öneriyoruz:

1. Dikkat ve Görünürlük

Kimin, neyin ve hangi ilişkilerin ihtiyaçlarını görmüyoruz?

Bakım etiğinde ihtimam, öncelikle dikkat kesilmekle, fark etmekle ve görmezden gelineni kaydetmekle başlar. Ancak hem piyasa mekanizmaları hem de geleneksel iklim politikaları, yalnızca parasallaşmış varlıkları veya doğrudan ölçülebilen fiziksel hasarları hesaba katar. Yaşamı kriz anlarında alttan alta ayakta tutan görünmez bakım emeği, hane içi duygusal yükler, gündelik dayanışma bağları ve yavaş ilerleyen ekolojik kayıplar çoğu zaman değerlendirme sistemlerinin dışında kalır.

Yeryüzü ihtimamı, yalnızca kolayca sayısallaştırılan göstergelere değil; örtük bağımlılıklara, zaman yoksulluğuna ve dolaylı etkilere dikkat etmeyi gerektirir.

Örneğin bir aşırı sıcak dalgasını değerlendirirken yalnızca termometre değerlerine ve hastane yatışlarına odaklanmak yetersizdir. Evinden çıkamayan engelli ve yaşlıların gündelik baş etme mücadelelerini, bakımverenlerin kendi sağlıklarını tüketme pahasına üstlendiği ek emeği, su stresi altındaki sokak hayvanlarını ve kuruyan kentsel yeşil dokuyu bir bütün olarak görebilmek gerekir. Dikkat; krizlerin ardında çalışan görünmez emeği, dışlanan kimlikleri ve diğer canlıları politika masasına çağırmanın ilk adımıdır.

2. Adil Sorumluluk Paylaşımı

Yaşamı sürdürmenin ve krizleri göğüslemenin yükünü kim üstleniyor?

Hepimizin birbirine ve ekosistemlere bağımlı olması, sorumlulukların eşit dağıldığı anlamına gelmez. Bakım emeği, kaynaklar, karar alma gücü ve ekolojik yıkımdaki pay toplumda derin eşitsizlikler barındırır. İhtimam; bu yapısal adaletsizlikleri görmezden gelip sorumluluğu soyut bir "herkes"e yaymak ya da dayanışma adı altında zaten kırılgan olan kadınlara ve hanelere yeni fedakârlıklar yüklemek değildir.

İklim krizinin, kuraklığın veya afetlerin yarattığı yeni bakım ihtiyaçları; kadınların sınırsız kabul edilen karşılıksız emeğine veya aile içi özveriye havale edilemez.

Bu ilke, gücü ve kaynağı elinde tutanların bakım yükümlülüklerinden muaf kalmasını sağlayan ayrıcalıklı sorumsuzluğu doğrudan sorgular. Krizlerin ve dönüşümün getirdiği bakım yükü; çekirdek aile sınırlarını aşacak şekilde devlet, piyasa, yerel yönetimler ve toplum arasında adilce paylaştırılmalı; bakım kamusal bir hak ve müşterek bir yükümlülük olarak güvence altına alınmalıdır.

3. İlişkisel Bilgi ve Eşit Söz Hakkı

Kimlerin bilgisi, deneyimi ve hafızası kararları şekillendiriyor?

Bir ihtiyacı anlamak, yalnızca dışarıdan yapılan teknik uzman gözlemleriyle veya yukarıdan inme risk analizleriyle mümkün değildir. Bakım, başlı başına epistemik bir yetidir; yaşamı sürdüren ilişkilerin içinden doğan özgün bir hayatta kalma ve kriz yönetme bilgisi üretir.

Bu ilke, iki temel bilgi alanını karar alma süreçlerinin merkezine taşır:

- **Geçirgen roller, bakımverenlerin ve bakım alanla-**

rın bilgisi: İklim uyumunda "yerel bilgi" genellikle yalnızca tarım ve tohum pratikleriyle sınırlandırılır. Oysa bir afet veya kesinti anında solunum cihazına bağlı bir hastanın, tansiyonu yükselen bir yaşlının veya duyusal hassasiyeti olan bir bireyin nasıl korunacağını; su kesintisinde hijyenin nasıl sağlanacağını en iyi bilenler gündelik bakımverenlerdir. Bakım alanlar da pasif veya bağımlı nesneler değildir; kendi bedenlerinin, esenliklerinin ve kriz anındaki ihtiyaçlarının bilgisini taşırlar. Kaldı ki bu roller sabit de değildir; destek alan biri aynı zamanda bir başkasına duygusal güç veren veya topluluk dayanışmasını örgütleyen bir bakımverene dönüşebilir. Bu karşılıklı ve deneyimsel bilgi, karar mekanizmalarına eşit ağırlıkla katılmalıdır.

- **Çok türlü yaşamın ve ekosistemlerin ilişkisel bilgisi:** Nehirler, ormanlar veya sokak hayvanları insan diliyle konuşamaz. Ancak onların ihtiyaçları; yerel ekolojik gözlemler, biyoçeşitlilik takibi ve türler arası müşterek yaşam hafızası aracılığıyla duyulabilir ve karar süreçlerine dahil edilebilir.

Katılım; bakım ilişkisi içindeki özneleri yalnızca sembolik bir vitrin olarak dinlemek değil; yaşamı koruma bilgisini taşıyanları iklim yönetişiminin asli bileşeni kılmaktır.

4. Yanıt Verebilirlik ve Karşılıklılık

Yaptığımız müdahale gerçekten iyi geliyor mu, muhatabın özerkliğini koruyor mu?

Bakım etiğinde bir müdahale, yalnızca bakım verenin niyetiyle tamamlanmaz; bakım alanın (insanın, topluluğun veya ekosistemin) bu eyleme verdiği gerçek karşılıkla doğrulanır. Teknik açıdan "doğru", "akılcı" veya "çevreci" görünen bir iklim çözümü, sahada beklenmeyen yeni bakım yükleri ya da eşitsizlikler doğurabilir. Yeryüzü ihtimamı, bir politika uygulandığında sorumluluğun sona erdiğini varsaymaz. Sürekli bir izleme, dinleme, geri bildirim alma ve gerektiğinde kararları değiştirme esnekliğini şart koşar.

Bu ilke aynı zamanda bakımın korumacılık adına bir tahakküm ve vesayet aracına (paternalizme) dönüşmesini engeller. Bakım ilişkisinin tarafları arasındaki güç asimetrilerini gözetir; bir tarafı salt "kurtarılacak bağımlı" sayıp onun yerine karar alma kolaycılığına düşmez. Afet ve iklim planlamasında engelli veya yaşlı bireyler adına kararlar almak yerine onların özerkliğini ve tercihlerini gözetmek; kentsel yeşil dönüşüm yaparken mahalledeki canlıların ve insanların müşterek alanlarını bozmamak bu duyarlılığın gereğidir. Yanıt verebilirlik, uygulamanın muhatabında bıraktığı gerçek ize ve ilişkideki karşılıklılığa karşı mesuliyet taşımaktır.

5. Onarım, Süreklilik ve Kaybın Kabulü

Zarar gördüğünde neyi ayağa kaldırmaya çalışıyoruz? Geri döndürülemeyen kayıplarla nasıl yüzleşiyoruz?

Bir afetin ardından yıkılan binaları veya altyapıyı yeniden yapmak, yaşamın eski haline döndüğü anlamına gelmez. İklim kaynaklı şoklar yalnızca fiziksel yapıları değil; mahalle dayanışmalarını, komşuluk bağlarını, bakım rutinlerini ve türler arasındaki ekolojik ilişkileri de parçalar.

Yeryüzü ihtimamı, iyileşmeyi yalnızca fiziksel ve ekonomik bir yeniden inşa olarak değil, yaşamı sürdüren ilişkisel dokunun onarımı ve sürekliliği olarak ele alır. Ancak onarım, her şeyin telafi edilebileceği yanılsamasına da kapılmamalıdır. Yok olan bir canlı türü, kuruyan bir sulak alan veya krizde kaybedilen yakınların boşluğu hiçbir teknik müdahaleyle geri getirilemez. Bu ilke; bir yandan zararları önlemeyi ve toplulukların bakım ağlarını sürekli kılmayı savunurken, diğer yandan geri döndürülemez kayıpların yasını, sorumluluğunu ve sınırlarını dürüstçe kabul etmeyi gerektirir.

Bu beş ilke, soyut reçeteler veya tek tip kontrol listeleri sunmaz. Kararların hedeflenen teknik sonuçlarının ötesine geçerek; hangi yaşamları güçlendirdiğini, hangi bağları kopardığını, kimin emeğini görünmez kıldığını ve sorumlulukları nasıl paylaştırdığını sınayan kalıcı bir etik zemin oluşturur.

3

İklim ve Bakım Birbirini Nasıl Etkiliyor?

İklim ve biyoçeşitlilik krizi, yaşamı sürdürmek için gereken bakım emeğini artırıyor ve bakımın gerçekleştiği maddi, mekânsal ve ekolojik koşulları kökten değiştiriyor.

Aşırı sıcaklar yaşlı, engelli ve kronik hastaların sağlık takibini; kuraklık, su bulma ve depolama mesaisini; gıda krizleri ise dar bütçelerle besleyici öğün hazırlama çabasını ağırlaştırıyor. Afet anlarında hareket kısıtlılığı olanların tahliyesi, elektrik bağımlı tıbbi cihazların sürekliliği ve dağılan bakım düzeninin yeniden kurulması kritik sorumluluklar yaratıyor.

Bu etkiler yalnızca başkalarına bakanları değil; bireylerin kendi esenliklerini korumak için harcadığı öz bakım emeğini de zaman yoksulluğu ve tükenmişlikle sınırlıyor. Sokak hayvanları, kentsel yaban hayatı ve ekosistemler de kuraklık ve aşırı sıcaklarla onarım kapasitelerini yitiriyor. Böylece kriz; kendimize, birbirimize ve yeryüzüne yönelik ihtimam ilişkilerini birlikte sarsıyor.

Bu değişimler topluma eşit yansımıyor; gelir, toplumsal cinsiyet, yaş ve engellilik gibi kesişimler kırılganlığı derinleştirirken, artan bakım yükü çoğunlukla bu emeği zaten karşılıksız üstlenen kadınların üzerine kalıyor.

Bu bölümde; iklim krizinin bakım emeğini nasıl dönüştürdüğünü, kimlere görünmeyen maliyetler yüklediğini ve türler arası yaşam ağlarını nasıl etkilediğini somut tematik kesişimler üzerinden ele alıyoruz. Bu kesişimleri aktarırken yalnızca teknik verilere değil; derneğimiz bünyesindeki Bakım Bilgeliği Danışma Kurulu üyelerinin, sahadaki bakım emekçilerinin ve yaşamı farklı biçimlerde ayakta tutan bakımverenlerin, bakım alanların ve hak savunucularının ilk elden tanıklıklarına ve gündelik pratik bilgeliğine yer veriyoruz.

Su Krizi ve Kuraklık: Uyum Politikaları, Müşterek Hijyen ve Gündelik Bakım Emeği

Kuraklık ve su stresi yalnızca baraj doluluk oranlarıyla ölçülen teknik bir altyapı sorunu değildir; suyun kısıtlandığı veya kesildiği her an doğrudan bir bakım krizine dönüşüyor. Musluk kapandığında ya da temiz suya erişim zorlaştığında; içme suyu temin etmek, hijyen sağlamak, beslenmek ve hastaları korumak için gereken emek katlanıyor. Altyapının yarattığı bu boşluk kendiliğinden kapanmıyor; sınırlı suyu yönetmek, depolamak ve paylaştırmak hane içinde yeni ve görünmeyen bir bakım mesaisi yaratıyor.

Bu açık, hane içinde bakımverenlerin gündelik hayatını doğrudan zorlaştırıyor. Yatalak bir hastanın, bebeğin veya regl olan bir bireyin ertelenemez temizlik ihtiyacı; bidon taşımak, suyu ocakta ısıtmak ve idareli harcamak zorunda kalan bakımverenlerin bedensel emeğine yükleniyor. Çevre kampanyalarında sıkça duyulan "daha az su tüketin" veya "yıkanabilir bebek bezi kullanın" gibi bireysel tasarruf çağrıları, bu önerilerin evdeki kadınlara saatlerce süren ek bir çitileme ve temizlik yükü çıkardığını hesaba katmıyor. Su bulmak ve hijyen sağlamak için harcanan bu ek mesai; bakımverenlerin dinlenme, eğitim, ücretli çalışma ve kendi sağlıklarına ayırabilecekleri zamanı tüketerek mevcut eşitsizlikleri derinleştiriyor.

Suya erişimdeki güçlükler insanların kendi bakımlarını sürdürmesini ve bağımsızlığını da zedeliyor. Örneğin hareket kısıtlılığı olan tekerlekli sandalyeli bir kişi ya da düzenli temizlik gerektiren tıbbi ekipman kullanan bir hasta için güvenilir suyun kesilmesi, hem ciddi sağlık riskleri doğuruyor hem de kişisel hijyeni başkalarının desteğine daha bağımlı hale getiriyor. Üstelik bu durum yalnızca evleri değil; hastaneler, okullar ve kreşler gibi bakım kurumlarını da vurarak buralardaki bakım emekçilerinin iş yükünü ağırlaştırıyor.

Evin dışına çıkıldığında ise kuraklık, yeryüzündeki diğer canlıları ve türler arası bakım ilişkilerini doğrudan tehdit ediyor. Nehirlerin çekilmesi ve sulak alanların kuruması balıkların ve kuşların yaşam alanlarını yok ederken, betonlaşan kentlerde kuruyan su birikintileri sokak hayvanlarını çaresiz bırakıyor. Bu canlıların hayatta kalması çoğu zaman mahalle sakinlerinin kapı önüne koyduğu bir kap suya ve kişisel çabaya kalıyor. Ekosistemlerin su döngüsü bozuldukça, doğanın kendini yenileme kapasitesi felce uğruyor ve insanları da besleyen müşterek yaşam ağı zayıflıyor.

Sonuç olarak kuraklık; yalnızca kullanılabilir su miktarını azaltmıyor, yaşamı ayakta tutan bakım emeğini ağırlaştırırken hem insanın hem de yeryüzünün kendini onarma kapasitesini tüketiyor. İklim uyumu politikalarında; su tasarrufunun yükünü evdeki bakımverenlere yıkmayan, bakım ihtiyacı olan kırılgan gruplara kesintisiz su güvencesi sağlayan ve tüm canlıların müşterek su hakkını tanıyan kamusal altyapılara ihtiyacımız var.

> **Su kesintisi olduğunda bizim için hayat durmuyor, aksine iki katına çıkıyor. Yatalak bir hastanın altını temizlemek, yatak yaralarının enfeksiyon kapmasını engellemek için musluktan suyun akmasını bekleyemezsiniz. Bidonlarla su taşımak, onu ocakta ılıtıp hastayı incitmeden yıkamaya çalışmak saatlerimi alıyor. Kuraklık haberlerini dinlerken televizyonda 'tasarruf yapın' diyorlar; ama kimse bir hastanın altını silerken harcanan suyun tasarrufunun olamayacağını, o su akmadığında sırtımın ve kollarımın nasıl tükendiğini konuşmuyor.**
>
> **Nuray Atmaca | İhtimam Derneği Bakım Bilgeliği Danışma Kurulu Üyesi**

Aşırı Sıcaklar ve Sağlık: Kentsel Isı Adaları, Bakımverenlerin Emeği ve Kamusal Serinleme Müşterekleri

Aşırı sıcak dalgaları kamuoyunda genellikle termometre rekorları veya klimalı odalarda geçirilen saatler üzerinden tartışılıyor; ancak bu sessiz kriz, evlerin içinde görünmeyen yoğun bir sağlık ve bakım nöbetine dönüşüyor. Sıcaklıklar arttığında bedenlerin ısı dengesini koruması zorlaşıyor; bu durum özellikle kalp, tansiyon ve astım gibi kronik hastalıkları olanlar, yaşlılar, gebeler ve bebekler için doğrudan hayati risk yaratıyor. Ortaya çıkan bu sağlık risklerini yönetmek, hastaneye gitmeden önceki kritik eşikte tansiyon ölçen, ilaç saatlerini takip eden, sıvı alımını denetleyen ve hastayı serin tutmaya çalışan bakımverenlerin kesintisiz dikkatine kalıyor.

Bu nöbet, enerji yoksulluğunun yaşandığı hanelerde çok daha ağır bir bedensel yük haline geliyor. Yüksek elektrik faturaları nedeniyle klima çalıştıramayan, yalıtımsız ve hava almayan evlere sıkışan ailelerde serinlemek bir lükse dönüşüyor. Isı çarpması ve nefes darlığı riskine karşı bez ıslatıp hastanın alnına koymak, gün boyu perde ve pencereleri ayarlamak, gece boyunca uyuyamayan bir çocuğun veya yaşlının başında beklemek bakımverenin hem zihinsel hem de fiziksel sınırlarını tüketiyor. Bireysel elektrik tasarrufu çağrıları, serinleme imkânı olmayan yoksul hanelerde bu açığın bakımverenin uykusuzluğu ve yıpranmasıyla kapatıldığını hesaba katmıyor. Bakımverenler, başkalarını hayatta tutma telaşı içinde kendi sıvı ihtiyaçlarını ve dinlenmelerini erteleyerek derin bir öz bakım krizine sürükleniyor.

Kriz evin dışına, sokaklara taştığında kentsel eşitsizlikler daha da belirginleşiyor. Asfalt ve beton yoğunluğuyla birer fırına dönen kentsel ısı adalarında; ağaçsız, gölgesiz ve rampasız kaldırımlar tekerlekli sandalyeli bireyler, bebek arabalı ebeveynler ve yaşlılar için sokağa çıkmayı imkânsız kılıyor. Isınan metal ve beton yüzeyler hareket kısıtlılığı olanların erişimini engellerken, klimalı ve erişilebilir kamusal sığınakların yokluğu insanları havasız evlere hapsediyor. Aynı sokaklarda yaşayan kedi, köpek ve kuşlar asfaltın sıcağında gölge ve su bulamadıkları için sıcak çarpmasıyla can veriyor; bu canlıların gözetilmesi ise yine duyarlı mahalle sakinlerinin kişisel çabasına terk ediliyor. Kentlerdeki yeşil doku sulanamadığı için kururken, ekosistemlerin kenti doğal yollarla serinletme işlevi de çöküyor.

Mevcut iklim ve sağlık eylem planları aşırı sıcakları yalnızca "öğle saatlerinde dışarı çıkmayın" uyarılarıyla veya acil servis kapasiteleriyle yönetmeye çalışıyor. Oysa sıcak dalgalarıyla mücadele etmek; yalıtımsız konutlarda yaşayanlara ve elektrikli tıbbi cihaz kullananlara enerji desteği verilmesini, mahalle ölçeğinde herkesin ve hayvanların ücretsiz sığınabileceği klimalı, gölgelikli kamusal serinleme müşterekleri kurulmasını ve sıcaklığın yarattığı bakım yükünü hanelerin sırtından alacak koruyucu sağlık politikalarını gerektiriyor.

> Hava sıcaklığı 40 dereceye ulaştığında akülü tekerlekli sandalyemin elektronik sistemi aşırı ısınarak kendini kilitleyebiliyor. Böyle anlarda hareketliliğimin yalnızca bana ya da kullandığım araca bağlı olmadığını görüyorum. Üzerinde ilerlediğim asfalt, sığınabileceğim bir ağaç gölgesi, erişilebilir kamusal alanlar ve kullandığım teknoloji... Hepsi birbiriyle ilişkili. Bu deneyim bana bağımsız yaşamın, hiçbir şeye ihtiyaç duymamak değil, karşılıklı bağımlılıklarımızı gözeten bakım ilişkileri içerisinde mümkün olduğunu hatırlatıyor. İklim krizine karşı dayanıklı kentler düşünürken bakımın, erişilebilirliğin ve farklı yaşam deneyimlerinin de bu düşüncenin bir parçası olması gerekiyor.
>
> **Ayrin Erciyas | İhtimam Derneği Ortak Besleyicisi**

> Yazın kavurucu sıcaklarında, evde uzun süre açık kalan televizyondan duyduğum 'Klimalı bir kamusal alana gidin' önerisinin absürtlüğünden bahsetmiyorum bile. Zira hareket desteğine ihtiyaç duyan birini değil evden çıkarmak, erişilebilir ulaşım bulmak, alışık olmadığı kalabalık bir ortamda kendisini güvende hissetmesini sağlamak bile başlı başına bir emek gerektirir.
>
> **Asya Leman Sanıtürk | Bakım Verenler Derneği Kurucu Üyesi**

> Aşırı sıcaklar genellikle kardiyovasküler riskleri nedeniyle tartışılıyor. Beni en çok zorlayan şey demans hastalarının vücutlarındaki ısı algısının dönüşümü. Hipotalamus beyin küçülmesinden etkilendiği için vücudun termostatı bozuluyor. Dolayısıyla babam çok sıcakta bile giyinmeye çalışıyor. Onda bir direnç yaratmadan giyinme protokollerini ayarlamak ve vantilatörü açık tutmaya çalışmak büyük bir mesele haline geliyor. Ajite oluyor ve evde kriz çıkıyor. Kimsenin bilmediği duygusal ve zihinsel bir bakım sorumluluğu ile uğraşıyoruz.
>
> **Elif Demirkaya | Bakım Verenler Derneği Kurucu Üyesi**

Tarım ve Gıda Güvencesizliği: Sofranın İhtimamı, Toprağın Sağlığı ve Küçük Üreticilerin Çifte Yükü

İklim krizine bağlı kuraklık, aşırı hava olayları ve azalan verim, uluslararası tarım müzakerelerinde genellikle rekolte kaybı, tedarik zincirleri veya gıda fiyat endeksleri üzerinden konuşuluyor. Ancak tarlada başlayan bu kırılma, pazar tezgâhları ve mutfak tezgâhları üzerinden doğrudan hane içine giriyor; yaşamı besleyen ve ayakta tutan bakım emeğini katlayarak büyütüyor.

Gıdanın pahalılaşması ve yeterli, çeşitli, besleyici ve güvenilir gıdaya erişimin giderek zorlaşması, evde sofrayı kuranların gündelik mesaisini ağır bir zihinsel ve bedensel yüke dönüştürüyor. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü nedeniyle kadınlara yüklenen besleme ve bakım sorumluluğu bu koşullar altında daha da ağırlaşıyor. Kısıtlı bütçelerle çocukların, yaşlıların ya da kronik hastaların besin ihtiyaçlarını karşılamak; ucuz ve taze gıda bulmak için semt pazarlarında saatlerce dolaşmayı, indirim kovalamayı ve pazar poşetlerini taşımayı gerektiriyor. Tüketilebilir hale getirmek için daha fazla ayıklama, konserveleme, kaynatma ve dönüştürme emeği harcanıyor. Gıda krizlerinde kadınlar çoğunlukla kendi porsiyonlarından kısarak, besleyici lokmaları çocuklara veya bakım verdiklerine bırakıyor; bu durum bakımverenin kendi sağlığını ve bağışıklığını doğrudan tehdit eden bir öz bakım feragatına yol açıyor.

Kırsal alanda ise bu yük küçük ölçekli kadın çiftçiler üzerinde çifte bir mesai yaratıyor. İklim krizinin derinleştirdiği kuraklık, toprağı yıpratan tarım pratikleri ve satın alınan tohum ve kimyasal girdilere bağımlılığı artıran üretim modeli, küçük üreticilerin üretimi sürdürme koşullarını zorlaştırıyor. Bu koşullarda hem azalan suyla ekinleri sulamak ve ürünün bakımını yapmak hem de toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü nedeniyle evin yemeğini, çamaşırını ve hasta bakımını üstlenmek, kadınları derin bir zaman yoksulluğuna hapsediyor. İklim krizinin kuruttuğu; tarlalarda hem üretimi sürdürmeye çalışmak, azalan suyla ekinleri sulamak ve ürünün bakımını yapmak hem de aynı anda evin yemeğini, çamaşırını ve hasta bakımını üstlenmek kadınları derin bir zaman yoksulluğuna hapsediyor. Tarımda sürdürülebilirlik adı altında getirilen bazı teknik standartlar ya da sertifikasyon süreçleri, küçük üretici kadınlara yeni kayıt, takip ve denetim yükleri bindirirken; onların tarlada ve evde harcadığı bu çifte bakım emeğini görünmez kılmaya devam ediyor.

Ekolojik boyutta ise gıda meselesi doğrudan toprağın ve ekosistemlerin ihtimamıyla kesişiyor. Endüstriyel tarımın kimyasal ilaçları ve monokültür dayatması; toprağın mikrobiyal canlılığını, solucanları, yer altı sularını ve tozlaştırıcı arıları yok ediyor. Oysa ki toprak, su, tohumlar ve tozlaştırıcılar, birbirine bağlı canlılığın sürmesini mümkün kılan müşterek bir döngünün parçaları. Bu yaşamı gözetmek; tohumu ve bilgiyi paylaşmayı, toprağı ve canlılığı korumaya ilişkin kararları birlikte almayı, bakımın emeğini ve sorumluluğunu adil biçimde bölüşmeyi gerektiriyor.
Çünkü toprak kendini onarma ve besleme kapasitesini yitirdikçe, bitkiler zayıflıyor, üretilen gıdanın besleyiciliği düşüyor ve toprak ile insan arasındaki yabancılaşma artıyor. Bu yabancılaşmanın sonucu olarak toprağa ve yeryüzüne gösterilmeyen özen, doğrudan sofradaki tabağın zehirlenmesi ve bakım ihtiyacının artması olarak insanlara geri dönüyor.

İklim ve tarım politikalarında gıda güvencesi; yalnızca üretim tonajını veya piyasa fiyatlarını dengelemekle sağlanamıyor. Küçük ölçekli üreticilerin hane içi ve tarımsal bakım emeğini tanıyan, kadın çiftçilere kamusal bakım altyapıları ve doğrudan destekler sunan, toprağın ve tüm tozlaştırıcı canlıların sağlığını gözeten zehirsiz ve onarıcı tarım müştereklerine ihtiyacımız var.

> **Şehrin ortasında topluluk temelli, agroekolojik yöntemlerle tarım yapmak, doğayla kenti birbirinden ayrı düşünmeden yaşamayı öğretiyor bize. Toprağa, tohuma, arıya ve kuşa ihtimam gösterirken biz de bu canlılığın bir parçasıyız. Müşterekliğimiz; tohumu, bilgiyi ve hasadı paylaşırken, bakımın sorumluluğunu birlikte üstlenirken oluşuyor. Sofra-mızdaki gıdanın bizi beslemesi de bütün bu ilişkilerden hiç ayrı değil. Bostanda bakım verirken biz de dönüşüyor, birbirimizi ve birlikte sürdürdüğümüz yaşamı beslemeyi öğreniyoruz.**
>
> **Nur Avcı | Kampüs Bostanları İnsanı**

Enerji Dönüşümü ve Elektrifikasyon: Azaltım Politikaları, Enerji Yoksulluğu ve Tıbbi Bağımlılıklar

İklim krizini yavaşlatmaya yönelik azaltım hedefleri; kömür ve gazdan çıkışı, binaların elektrifikasyonunu ve enerji verimliliği standartlarını öne çıkarıyor. Ancak bu geçişin faturalara binen maliyeti hesaba katılmadığında, enerji politikaları doğrudan bir bakım krizini tetikliyor. Enerjinin pahalılaşması veya erişilemez olması, hanelerin temel yaşam fonksiyonlarını sürdürmesini engelliyor; faturaları düşürme çabası ise evdeki bakım-verenlerin sırtına görünmeyen yeni mesailer yüklüyor.

Enerji yoksulluğu derinleştikçe bakımın maddi koşulları bozuluyor. Evini yeterince ısıtamayan ya da serinletemeyen hanelerde bebeklerin, kronik hastaların ve yaşlıların sağlık takibi zorlaşıyor. Isıtıcıyı açamamak; çocukları kat kat giydirmek, ek battaniyeler taşımak, soğuktan kaynaklı enfeksiyonlarla boğuşmak demek. Benzer şekilde yüksek elektrik tarifeleri; çamaşır ve bulaşıkların soğuk suyla elde yıkanmasına, soba yakma telaşına ve kadınların saatlerce süren fiziksel emeğine dönüşüyor. Başkalarını sıcak ve temiz tutma telaşı, bakımverenin dinlenme hakkını ve kendi bedenine göstereceği öz bakımı tamamen yok ediyor. İnsanlar kendi soğuk algınlığını veya yorgunluğunu dinleyecek zaman bulamadan evi ayakta tutmaya çalışıyor.

Bu dönüşümün en kritik eşiği ise elektrik bağımlılığı olan bireyler ve medikal cihazlar. Solunum cihazına (oksijen konsantratörü, nebülizatör), diyaliz makinesine, elektrikli hasta yatağına ya da akülü tekerlekli sandalyeye bağımlı yaşayan insanlar için elektrik kesintisi anlık bir konfor kaybı değil, doğrudan nefesin durması anlamına geliyor. Şebekenin aşırı yüklendiği fırtınalı veya aşırı sıcak günlerde yaşanan bölgesel kesintilerde, bakımverenler jeneratör ya da yedek tüp bulma paniğiyle baş başa kalıyor; hastanın yaşama tutunması bu çaresiz nöbete bağlı hale geliyor.

Evin dışına çıkıldığında ise kontrolsüz enerji dönüşümü yeryüzünün kendi bakım döngülerini de hırpalıyor. Yeşil dönüşüm adına koruma alanlarına, zeytinliklere veya orman ekosistemlerine kurulan dev madencilik ve kontrolsüz santral projeleri, yaban hayatının göç yollarını ve habitatlarını parçalıyor. Gece aydınlatmaları ve termal yükler kuşların ve böceklerin döngülerini bozarken, kışın sokak hayvanlarının bir araba motorunun altına ya da bir menfeze sığınma telaşı kentin ısı ve enerji dağılımındaki adaletsizliği görünür kılıyor. Ekosistemin kendini yenileme hakkı, enerji üretimi bahanesiyle bir kez daha gözden çıkarılıyor.

Uluslararası azaltım müzakereleri ve enerji dönüşüm planları; enerjiyi yalnızca megavatlar, emisyon kotaları ve elektrikli araç teşvikleri üzerinden okuyor. Oysa adil bir elektrifikasyon; tıbbi cihaz bağımlılığı olan hanelere kesintisiz ve ücretsiz enerji güvencesi sunulmasını, enerji yoksulluğunun bakımveren kadınlar üzerindeki bedensel faturasının tanınmasını, temel ısınma/serinleme hakkının kamusal bir bakım hizmeti olarak garantiye alınmasını ve doğanın onarım sınırlarına saygı duyan enerji müştereklerini gerektiriyor.

> **Akşam yemeği hazırlayacağımız zamanlarda yaşanan su kesintileri, herhangi bir uyarı yapılmadan elektriğin kesilmesi ve elektrikli ev aletlerinin çalışmaması gündelik hayatımızı etkiliyor. Akülü tekerlekli sandalyenin şarjının bitmesi ya da aküsünün zayıflaması da bunlara ekleniyor.**
>
> **Mehmet Efe Gülışık | İhtimam Derneği Bakım Bilgeliği Danışma Kurulu Üyesi**

> **Ani elektrik kesintileri, özel gereksinimli kızımın karanlık korkusu nedeniyle rutinlerimizi tamamen altüst ediyor. Kriz anında engelli bir anne olarak hem daha hızlı hareket etmek hem de kızımın güvenliğini ve psikolojisini korumak için ekstra çaba sarf etmem gerekiyor.**
>
> **Gizem Güzel | İhtimam Derneği Bakım Bilgeliği Danışma Kurulu Üyesi**

> **Şiddetli yağışlarda çocuklarımı okula bırakıp dönerken, şemsiyeme çarpan yağmurun sesi çevreyi algılamamı ve yönümü bulmamı sağlayan işitsel ipuçlarını örtüyor. Yaz aylarında ise aşırı sıcaklar, gölgelik alanları kestirememek ve otobüs duraklarının kavurucu şekilde ısınması hem benim hem de çocuklarımın sağlığı için ciddi bir kaygıya dönüşüyor.**
>
> **Sıraç Erberk | İhtimam Derneği Bakım Bilgeliği Danışma Kurulu Üyesi**

Afetler ve Aşırı Hava Olayları: Kayıp-Zarar, Tahliye Süreçleri ve Dağılan Bakım Ağları

Ani seller, orman yangınları ve fırtınalar gibi aşırı hava olayları, uluslararası kayıp ve zarar müzakerelerinde genellikle yıkılan binalar, hasar gören altyapı ve sigorta bedelleri üzerinden hesaplanıyor. Oysa bir afet anında ve sonrasında yaşanan en derin çöküş, yaşamı ayakta tutan ilişkisel bakım ağlarının parçalanması ve ekonomik olmayan kayıplar (NELD) alanında gerçekleşiyor. Standart acil durum planları herkesi bağımsız, sağlıklı ve hızla hareket edebilen tekil bireyler olarak varsaydığı için; hareket kısıtlılığı olanlar, yaşlılar ve onların bakımverenleri tahliye süreçlerinde tamamen görünmez kalıyor.

Alarm çaldığında ya da sular yükseldiğinde bir bakımverenin ilk refleksi kaçmak değil; tekerlekli sandalyeyi merdivenden indirmek, yatalak hastayı kucaklamak, hayati ilaçları ve medikal cihazları toplamak oluyor. Kriz anlarında kamu yönetiminin aldığı kararlar da bakım yükünü kadınlara yıkan toplumsal cinsiyet kabullerini pekiştiriyor; örneğin sel felaketleri sonrasında idari izinlerin yalnızca "küçük çocuğu olan kadın çalışanlara" verilmesi, bakım sorumluluğunu doğal olarak erkeğin değil kadının görevi sayan refleksi yeniden üretiyor.

Afetler, insanların kendi bağımsız bakımlarını sürdürmesini de doğrudan felç ediyor. Elektrikli ya da manuel tekerlekli sandalye, yürüteç veya protez-ortez kullanan kişiler; erişilebilir tahliye araçlarının yokluğu, enkaz engelleri, şarj imkânının kalmaması ve yedek parçaya erişememe nedeniyle güvenli alanlara ulaşamıyor. Kateter, yara bakım malzemesi, solunum desteği veya diyaliz gibi sürekli medikal sarf malzemesine ve tedaviye muhtaç olanlar için tedarik zincirinin ya da elektriğin kopması doğrudan hayati risk yaratıyor. Geçici barın-

ma alanlarının, çadırların ve sıhhi tesislerin erişilebilir olmaması ise tuvalet, hijyen, pansuman ve mahremiyet ihtiyaçlarını bağımsız karşılamayı imkânsız hale getirerek bakım alanları başkalarına daha bağımlı kılıyor; bu durum hem derin bir hak ihlaline hem de çadır kentlerdeki kadınların omzuna binen devasa bir açık hava bakım mesaisine dönüşüyor.

Afetlerin yıktığı bir diğer hayati katman ise mahalle dayanışması, destek ilişkileri ve türler arası yaşam müşterekleri. Ailelerin başka şehirlere ya da izole kamplara tahliyesi; çalışan bir ebeveynin çocuğunu emanet ettiği komşusunu, yaşlı veya kronik hasta bakan birinin aile içi dayanışmasını ve alışık olduğu sağlık ağlarını bir anda yok ediyor. Bakım sorumlulukları; dağılan bu destek ilişkileri yüzünden çok daha az kaynakla, derinleşen bir yalnızlık ve tükenmişlikle sürdürülmek zorunda kalıyor. Tahliye araçlarına ve barınaklara hayvanların kabul edilmemesi insanları ya can dostunu sel sularında ve alevlerde ölüme terk etmeye ya da kendi hayatını riske atarak evde kalmaya zorluyor. Yangın ve sel bölgelerinde can veren yaban hayatı ve sokak hayvanları ise ekosistemin kendini onarma döngüsünü felce uğratarak geride derin bir çok türlü yas bırakıyor.

Kayıp ve zarar politikaları felaketi yalnızca beton ve para hesabıyla ölçtüğünde, en büyük yarayı alan bu ilişkisel dokuyu gözden kaçırıyor. İklim afetleriyle gerçek anlamda yüzleşebilmek; erken uyarı ve tahliye sistemlerinin engellileri, yaşlıları, medikal cihaz bağımlılarını ve hayvanlı haneleri kapsayacak şekilde kurulmasını, ebeveynlik izni gibi politikalarda cinsiyetçi rolleri pekiştirmeyen adil düzenlemeler yapılmasını, geçici barınma alanlarının evrensel erişilebilirlik ve bakım odaklı planlanmasını ve afet sonrasında dağılan topluluk bağlarını onaracak kamusal destek mekanizmalarını gerektiriyor.

> **Afet anında çok ciddi bir güvenlik kaygısı yaşıyorum: Deprem sonrasında çocuklarımı benden önce kurtarmasınlar istiyorum, çünkü nereye götürecekleri belli değil.**
>
> **Merve Erberk| İhtimam Derneği Bakım Bilgeliği Danışma Kurulu Üyesi**

> **Binamızda yangın çıktığında tüm bina boşaltıldı; ancak babam yatağa tam bağımlı olduğu için annem ve bakıcımız onunla birlikte evde mahsur kaldı. Tahliye gecikti, karbonmonoksit solumak zorunda kaldılar. Bakımveren olarak hastamızı arkada bırakıp binadan çıkamadık ve kendi hayatımızı da riske attık. İtfaiye müdahale için binanın elektriğini kestiğinde ise tüm medikal cihazlar durdu. Oksijen ihtiyacının en kritik olduğu o anda elimiz kolumuz bağlandı, hiçbir şey yapamadık.**
>
> **Onur Andırıcı | Bakım Verenler Derneği Kurucu Üyesi**

> **Şöyle söyleyeyim: İnsan kar yağacak diye korkar mı? Üzülür demiyorum, korkar mı? Çünkü kar yağarsa çocuğunuzu okula bırakamazsınız, o da sizin gibi evde durmak zorunda.**
>
> **İlknur Başaran| İhtimam Derneği Bakım Bilgeliği Danışma Kurulu Üyesi**

Bakım yükü çoğunlukla kadınların omuzlarında; kadınlar dayanışma ağlarıyla ya da kreş hakkı gibi mücadelelerle bununla baş etmeye çalışıyor. Ancak afet olduğunda bütün bu sistemler çöküyor. Yine de acıkma, kirlenme, çocukların ihtiyaçları, regl, temiz su, gölgelik ve mahremiyet gibi gereksinimler durmuyor. En kötü çadır koşullarında bile kadınlar bu ihtiyaçları karşılamak için çalışmayı sürdürüyor. Mahalle bazlı geçici yaşam alanları kurulmadığı için destek mekanizmaları yok olurken, müdahale ekipleri bakımı gözetmediği için en hayati ihtiyaçlar bile atlanıyor. Üstelik ailenin psikolojik bakımı da kadına kalıyor. Kısacası, her şeyin çöktüğü bir afette hayat devam edebiliyorsa, bu kadınların bakım emeği sayesindedir.

Gülfer Kırbaş | Çember Sivil İnisiyatif Derneği

Adil Geçiş ve Yeşil İstihdam: Bakım Emeğinin Paylaşımı, Zaman Yoksulluğu ve Mor-Yeşil Kesişimi

Uluslararası iklim müzakerelerinde ve ulusal politikalarda adil geçiş; neredeyse tamamen kömür madenlerinin veya ağır sanayinin kapatılmasıyla işini kaybedecek, çoğunlukla erkek iş gücünün yeni yeşil sektörlere transferi olarak kurgulanıyor. Rüzgâr türbini montajı, güneş paneli üretimi veya hidrojen şantiyeleri gibi alanlarda teknik "yeşil işler" yaratılırken, bu dönüşümün arka planında hayatı ve işçileri her gün yeniden üreten bakım emeği tamamen yok sayılıyor. Oysa hanede sıcak yemek pişmeden, giysiler yıkanmadan, çocuklar, hastalar ve yaşlılar gözetilmeden hiçbir işçi madenden çıkıp yeşil bir şantiyeye adım atamıyor.

Bu dar kavrayış, kadınların dönüşüm süreçlerinden dışlanmasını ve zaman yoksulluğunu derinleştiriyor. Yeşil sektörlere geçiş için açılan mesleki eğitimler, teknik kurslar ve istihdam programları; çocuk, yaşlı ve engelli bakımı desteği sunmadığı sürece kadınlar için fiilen ulaşılamaz kalıyor. Evdeki karşılıksız bakım yükünü tek başına sırtlanan kadınlar, yeni yeşil işlerin gerektirdiği eğitimlere katılacak ne zamana ne de hareket alanına sahip olabiliyor. Bu durum, bakımverenin mesleki gelişim, dinlenme ve öz bakım haklarını tamamen tüketirken; dönüşümün tüm görünmeyen maliyeti yine kadınların bedensel emeğiyle kompanse ediliyor.

Üstelik bu yaklaşım, yeşil ve mor ekonomi tartışmalarında cinsiyetçi iş bölümünü pekiştirme riski de barındırıyor. Teknolojik, mühendislik gerektiren ve yüksek ücretli "yeşil işlerin" erkeklere; düşük ücretli, duygusal yükü ağır ve güvencesiz görülen bakım ("mor") işlerinin ise doğal bir refleksle yine kadınlara havale edilmesi, eşitsizlikleri yeşil bir cila altında yeniden üretiyor. Yaşamı sürdüren düşük karbonlu bakım emeği (sağlık, kreş, yaşlı bakımı, sosyal destek) değersizleştirilirken; sermaye yoğun, teknoloji odaklı yatırımlar tek kurtuluş gibi sunuluyor. Bu mantık, doğayı ve insan emeğini sınırsızca sömürülecek bedelsiz bir kaynak gören fosil aklın sadece yeni bir biçimine dönüşüyor; yeryüzünün kendini onarma döngüleri ile toplumun bakım ihtiyaçları aynı sömürü zemininde gözden çıkarılıyor.

Adil geçiş; yalnızca fosil yakıt işçilerine tazminat ödemek ya da güneş tarlaları kurmakla sınırlı kalamaz. Gerçek bir adil geçiş; bakım emeğinin hane, toplum ve kamu arasında adil paylaşılmasını, yeşil istihdam ve eğitimlerin erişilebilir kamusal bakım altyapılarıyla desteklenmesini, bakım işlerinin düşük karbonlu nitelikli istihdam olarak güvenceye alınmasını ve yeşil-mor ayrımının cinsiyetçi kalıpları derinleştirmesini engelleyecek eşitlikçi politikalara ihtiyacımız var.

Kentsel Mekân, Ulaşım ve İklim Finansmanı: Bakım Odaklı Şehircilik ve Kaynakların Yeniden Dağıtımı

Uluslararası iklim zirvelerinde ve kent politikalarında iklim yatırımları; çoğunlukla metro hatları, akıllı şebekeler, elektrikli araç şarj istasyonları veya dev kentsel dönüşüm ihaleleri üzerinden konuşuluyor. Milyarlarca dolarlık iklim fonları bu mega projelere akarken, kent sakinlerinin gündelik hayatını ayakta tutan bakım güzergâhları ve erişilebilirlik tamamen bütçelerin dışında bırakılıyor. Oysa bir kentin iklim krizine ne kadar dirençli olduğu; sadece karbon salımını ne kadar azalttığıyla değil, en kırılgan sakinlerine ne kadar ihtimam gösterebildiğiyle ölçülüyor.

Mevcut ulaşım ve kentsel altyapı, sabah işe gidip akşam dönen tekil ve tam zamanlı çalışan erkek iş gücünün ritmine göre tasarlanıyor. Bakımverenlerin gündelik hareketliliği ise düz bir hat üzerinde ilerlemiyor; kreşe uğramak, yaşlı bir akrabanın ilacını almak, semt pazarına gitmek ve eve dönmek gibi parçalı, dur-kalklı ve zincirleme bakım yolculuklarından oluşuyor. İklim

uyumu adına inşa edilen yüksek basamaklı üst geçitler, dik rampasız kaldırımlar, dar turnikeler ve yetersiz toplu taşıma seferleri; bebek arabalı ebeveynleri, tekerlekli sandalyeli bireyleri ve yük taşıyan bakımverenleri kentsel alandan fiilen dışlıyor. Aşırı yağışta göle dönen alt geçitler ya da kavurucu sıcakta gölgesiz kalan otobüs durakları, bakımverenlerin sırtındaki fiziksel yükü dayanılmaz bir yıpranmaya dönüştürüyor. İnsanlar bir yerden bir yere ulaşabilmek için devasa bir bedensel efor harcıyor; kendi dinlenmelerine ve öz bakımlarına ayıracakları enerji kentin tasarım hatalarını telafi ederken tükeniyor.

Bu mekânsal dışlanma, kentin diğer canlı sakinlerini ve kentsel müşterekleri de doğrudan felç ediyor. İklim finansmanıyla finanse edilen büyük ölçekli altyapı projeleri; mahalle aralarındaki kadim ağaçları, boş toprak parçalarını ve göletleri yutarak kentleri beton vadilerine çeviriyor. Kuşların tünediği koruluklar, sokak hayvanlarının sığındığı çalılıklar ve toprağın suyu emmesini sağlayan gözenekli yüzeyler yok ediliyor. Sokak hayvanlarının güvenli bir şekilde su ve yiyecek bulabileceği gölgeli kamusal alanların eksikliği, türler arası bir arada yaşamı mahallelinin kişisel ihtimamına ve vicdanına mahkûm ediyor. Kent toprağı nefes alamadığında, aşırı yağışlar afete, yaz sıcakları ise ölümcül ısı adalarına dönüşerek bumerang gibi yine insan bakımını vuruyor.

Uluslararası iklim finansmanı mekanizmaları (Yeşil İklim Fonu, Kayıp-Zarar Fonu vb.) ve yerel bütçeler; kaynakları yalnızca teknoloji yoğun sermaye projelerine aktaran dar anlayışı terk etmek zorunda. Gerçek bir kentsel iklim adaleti; kaynakların mahalle ölçeğindeki bakım altyapılarına (ücretsiz kreşler, erişilebilir serinleme parkları, kesintisiz yaya ve tekerlekli sandalye ağları) yönlendirilmesini, bakım zincirlerini gözeten çok duraklı kamusal ulaşım sistemlerini ve kentin hem insanlara hem de tüm canlılara müşterek bir yuva olmasını sağlayan bakım odaklı şehircilik politikalarını gerektiriyor.

> **Engelli ebeveynler hâlâ çoğu zaman yalnızca bakım alan kişiler olarak görülüyor; oysa biz çocuk büyütüyor, bakım veriyor ve sorumluluk taşıyoruz. Zaten erişilebilir olmayan bir kentte aşırı sıcaklarda ya da yağışta tekerlekli sandalyeyle dışarı çıkmak; yolun ve zeminin durumunu, durakların gölgesini, erişilebilir tuvaletleri ve çocuğumun güvenliğini adım adım hesaplamayı gerektiriyor. Yağmurda çamura saplanan tekerlekler, kayganlaşan kaldırımlar ve aşılamaz merdivenler bakım mesaisini kentsel bir tuzağa dönüştürüyor. Karar vericilerin görmesi gereken temel gerçek şu: Engelli ebeveynlerin güvenliği çocuklarının da güvenliğidir.**
>
> **Gül Toksöz | Kolay Kal Erişilebilirlik Girişimi Kurucu Ortağı**

> **Kimlerle bakım ilişkisine giriyoruz? Bu soru iyi bir başlangıç ama yeterli değil: İçinde yaşadığımız sistemde kimlerin yaşamını bakıma değer görüyor, kimlerinkini kırılganlaştırıyoruz? Kırılganlık tüm canlıların ortak varoluş koşulu olsa da eşit deneyimlenmiyor. İnsan dışı hayvanların maruz kaldığı şiddet, sömürü ve yerinden edilme; yalnızca ekolojik krizin sonucu değil, insanın türler üzerinde kurduğu tahakkümün bir parçası. Bunu hesaba kattığımızda bakım etiği, yalnızca zararları onarmakla sınırlı kalamaz; bu zararları üreten ekonomik ve politik ilişkileri dönüştürmek zorunda. Bu eşiği aşmanın ilk adımı ise hayvanları, insan yaşamına ya da ekosisteme faydaları üzerinden değil, kendi yaşamlarının özneleri olarak tanımak. 'Yeryüzü ihtimamı', insanın diğer canlılar adına karar verme yetkisini sorguladığı ve insan merkezci sınırları aştığı ölçüde asıl anlamına kavuşuyor.**
>
> **Aslı Alpar | Hayvan Hakları Savunucusu**

4

Yeryüzü İhtimamı Perspektifinden İklim Politikası Önerileri

İklim krizine yönelik politika ve eylem planları bugüne kadar çoğunlukla sera gazı azaltımı, teknolojik yatırımlar ve finansal risk modelleri üzerinden şekillendi; sosyal boyut ise genellikle planların sonuna iliştirilen bir yan kompartıman olarak kaldı.

Yaklaşımımızı kökten değiştirmeyi öneriyoruz: Bakım ve bakım etiği; sonradan telafi edilecek bir mağduriyet alanı ya da ek bir sosyal politika başlığı değil. Enerjiden ulaşıma, tarımdan şehir planlamasına kadar tüm kararların masaya konduğu ilk andan itibaren kullanılan kurucu bir tasarım çerçevesi.

Bir politikanın geçerliliğini yalnızca karbon düşüşüyle veya çekilen finansmanla ölçemeyiz. Bizim için asıl ölçüt; o politikanın yaşamı bir arada tutan ilişkileri ne kadar onarabildiği, canlı ve cansız müşterekleri ne kadar gözettiği ve yükleri kime fatura ettiğidir.

Bakımı tek yönlü bir hizmet olarak değil; kendi bedensel ve ruhsal esenliğimizi içine alacak şekilde hane içine, sokaktaki hayvana, mahalle bostanına, toprağa, suya ve müşterek mekânlara uzanan ilişkisel bir doku olarak anlamlandırıyoruz. Birinin nefesi kesildiğinde diğerinin yükü ağırlaşıyor; toprağın gözenekleri tıkandığında sokaktaki can susuz kalıyor, bakımverenin tükenmişliği tüm mahalle ağını felç ediyor. İklim politikalarının başarısı, tam da bu karşılıklı bağımlılık ağını ne kadar kavradığıyla sınanıyor.

Sahada hem insanların hem de müşterek yaşamın nefes almasını sağlayacak temel dönüşüm alanlarını bu ortak zemin üzerinden öneriyoruz.

1. Bakım Etiğinin Kurucu Bir Tasarım İlkesi Olarak Benimseme

İlişkisellik Temelinde Politika Tasarımı

İklim, enerji, su veya kentsel dönüşüm politikalarını; tekil ve soyut bireyler üzerinden değil, canlı ve cansız varlıkların birbirine muhtaç olduğu karşılıklı bağımlılık ağlarını gözeterek kurgulamayı öneriyoruz. Bir müdahale planlanırken "Bu karar hane içi ve topluluk düzeyindeki bakım ilişkilerini nasıl etkiliyor, kimin zamanını daraltıyor ve hangi müşterek yaşam alanını riske atıyor?" sorusunun henüz en başta sorulmasını savunuyoruz.

Bakımın Değişen ve Genişleyen Doğasını Tanımak

Bakımı yalnızca bedensel ve fiziksel işlerle sınırlı görmeyen; planlama, ihtiyaçları öngörme, tedarik ve kriz lojistiğini yönetme gibi haneyi ve mahalleyi ayakta tutan organizasyonel emeği ve zihinsel yükü de kapsayan bütüncül bir yaklaşımı öneriyoruz. Bakımın görünmeyen bu yönetimsel boyutunun politika tasarımlarında tanınmasını; uzaktan takip, erken uyarı ve akıllı şebekeler gibi dijital ve teknolojik araçların da bakımverenlerin üzerindeki zihinsel ve fiziksel yükü artıran yeni bir denetim alanı değil, bu yükü hafifleten, erişilebilir ve hak temelli kolaylaştırıcılar olarak sisteme dahil edilmesini savunuyoruz.

Görünmeyen Bakım Yüklerinin ve Maliyetlerin Hesaplanması

Kamusal tasarruf, altyapı kısıtı veya dönüşüm kararlarının; sistemik açıkları hanelerin, kadınların ve yerel dayanışma ağlarının karşılıksız emeğiyle telafi eden bir mekanizmaya dönüşmesini önlemeliyiz. İklim çözümlerinin bütçelerde ucuz görünürken yaşamı sürdürenlerin sırtına görünmeyen yeni yükler bindirmesini engellemeyi temel bir ilke olarak görüyoruz. Bu maliyetlerin yalnızca anlık bütçe açıklarıyla sınırlı olmadığını; bakımverenlerin gelir kaybı ve borçlanmasından (bakımveren yoksulluğu), dinlenme ve öz bakım imkanlarından mahrum kalarak kendi sağlıklarını ertelemelerine (zaman yoksulluğu), sosyal destek bağlarının koparak izole olmasına (ilişkisel yoksulluk ve yalnızlaşma), iş gücünden kopuşla gelecekteki emeklilik ve sosyal güvence haklarını yitirmesine (bakım cezası) ve kriz anlarında sürekli tetikte kalmanın yarattığı zihinsel yıpranmaya kadar uzanan yapısal aşınmaları kapsadığını hatırlatıyor; tüm politika ve projelerde bu çok boyutlu maliyetlerin hesaplanmasını savunuyoruz.

UYGULAMA ARACI
Yeryüzü İhtimamı Politika ve Müdahale Değerlendirme Kanvası

Bakım etiğinin soyut bir iyi niyet beyanı olarak kalmaması; planlanan bir iklim, enerji, su veya kentsel dönüşüm projesinin bakım ilişkilerini nasıl etkilediğini somut olarak ölçebilmek amacıyla Yeryüzü İhtimamı Tasarım ve Değerlendirme Kanvası'nı geliştirdik. Müdahalelerin görünmeyen maliyetlerini, toplumsal cinsiyet etkilerini ve deneyimsel katılım düzeyini sınayan bu aracı incelemek ve projelerinizde uygulamak için Ek 1'e göz atabilirsiniz.

Ek 1 → Yeryüzü İhtimamı İklim Politika ve Müdahale Değerlendirme Kanvası

2. Bakımı İnsan Ötesi ve Kolektif Yaşamla Yeniden Çerçevelemek

Türler Arası ve İnsan Ötesi Bakım

Bakımı yalnızca insan türünün kendi arasındaki bir ilişki olarak gören sınırları aşmayı öneriyoruz. Yaşamın sürmesi; soluduğumuz havanın temizliğine, toprağın canlılığına, sokaktaki hayvanların esenliğine ve bizi serinleten ağaçlara gösterdiğimiz ihtimamla mümkün. Canlı ve cansız tüm varlıkların birbirinin bakımına muhtaç olduğu bu karşılıklı bağımlılık ağını, iklim politikalarının kurucu zemini olarak görmemiz gerektiğine inanıyoruz.

Müşterek Yaşam Alanlarının Onarımı ve Kamusal Erişimi

Kentsel planlamanın parkları, koruları, su havzalarını, kıyıları ve meydanları yalnızca teknik birer "yeşil alan/karbon yutağı" veya metalaştırılacak kentsel rant alanları olarak görmesini reddediyoruz. Bu mekânların; aşırı sıcaklarda ve kriz anlarında kimsenin dışlanmadığı, ücretsiz temiz suya, gölgeye, serinlemeye ve dinlenmeye eşit biçimde erişilebildiği kamusal müşterekler olarak korunmasını, onarılmasını ve mahalle ölçeğinde çoğaltılmasını savunuyoruz.

3. Toplumsal Cinsiyet Kalıplarını Tekrar Etmeyen, Eşitlikçi Bir Bakım Sorumluluğu

Toplumsal Cinsiyete Dayalı İş Bölümünü Pekiştirmemek

İklim uyumu, afet hazırlığı ve adil geçiş politikalarının; bakım sorumluluklarını kadınların "doğal görevi" varsayan mevcut iş bölümünü derinleştirmemesini öneriyoruz. Destek mekanizmalarının ve kriz yönetiminin bakım yükünü belirli gruplara fatura etmemesini; yeşil istihdam ve dönüşüm planlarında ise teknik alanlar ile bakım alanları arasındaki yapay cinsiyet ayrımlarını aşarak bakımın haneler, kamu ve toplum bütününde eşit ortaklaşılmasını savunuyoruz.

Farklı Yaşam Koşulları ve Kesişimsel Eksenler

İklim politikalarını kurgularken homojen bir "bakımveren" varsayımının ötesine geçmeye; düşük gelirli haneler, kırsaldaki kadınlar ve kız çocukları, kent çeperlerinde yaşayanlar, ev işçileri, genç bakımverenler, tek başına hane yöneten yalnız ebeveynler, engelli kadınlar ve ebeveynler, göçmen kadınlar, farklı yaş dönemlerindeki bedensel gereksinimler ile evcil hayvanların, sokaktaki canların ve mahalle dayanışmalarının müşterek bakım bağları gibi çok katmanlı gerçeklikleri kapsayan düzenlemelere ihtiyaç duyuyoruz.

Genişleyen Bakım Ağları ve Kolektif Dayanışma

Bakımın yalnızca resmi aile bağı ve hane içi zorunluluklarla sınırlı olmadığını; toplumun farklı kesimlerinin güven, karşılıklılık ve ortak yaşam temelinde kurduğu alternatif destek ağlarıyla ayakta kaldığını kabul etmeliyiz. Birbirine can yoldaşlığı yapan seçilmiş birliktelikler, engellilerin otonom akran desteklerinin ve topluluk temelli bakım mekanizmalarının meşru birer yaşam hattı olarak tanınmasını; kamusal politikaların bu ilişkisel dayanışmaları görünür kılarak kurumsal hizmetlerle desteklemesini öneriyoruz.

4. Bakım İlişkilerinin ve Deneyimsel Bilginin Karar Süreçlerine Dahil Edilmesi

Yaşamı Sürdürenlerin Pratik Bilgeliği ve Çözüm Üretme Becerisi

İster hanede bir yakınına baksın, ister tarlasında tohumunu, suyunu ve hayvanını yaşatmaya çalışsın; gündelik bakım emeği verenleri yalnızca krizin etkisini hissedenler değil, kriz anında yeni yaşam stratejileri ve pratik uyum çözümleri geliştiren yerel aktörler olarak

görüyoruz. Yoklukta ve kesintide yaşamı sürdürmek için üretilen bu türetici pratiklerin ve dayanıklılık reflekslerinin, teknik modellemeleri tamamlayan kurucu bir iklim bilgisi ve inovasyon zemini olarak tanınmasını öneriyoruz.

Bakım Alanların Pasif Kırılganlar Değil, Karar Verici Özneler Olması

İklim politikalarında engellilerin, yaşlıların, kronik hastalığı olanların veya yerel üreticilerin yalnızca "korunmaya muhtaç kırılgan gruplar" olarak kodlanmasını aşmaya ihtiyaç duyuyoruz. Hangi kentsel altyapının, erken uyarı sisteminin veya gölge alanının işlevsel olduğunu en iyi bilenlerin bakım alanlar olduğu gerçeğinden hareketle; onların ihtiyaçlarını bizzat dile getirdiği, çözümleri değerlendirdiği ve kendi yaşamları üzerindeki kararlara doğrudan katıldığı mekanizmaları savunuyoruz.

Bakım Ağlarının Karar Mekanizmalarında Temsili

Yerel iklim meclisleri, kentsel planlama kurulları ve afet koordinasyon birimlerinde; bakım verenlerin, bakım alanların ve mahalle dayanışmalarının birlikte söz sahibi olduğu kalıcı istişare zeminlerinin kurulmasını öneriyoruz. Politikaların nesnesi değil, yerel dayanıklılığı birlikte tasarlayan aktif özneleri olarak karar masalarında yer almalarını gerekli görüyoruz. Bu doğrultuda; su tarifeleri, kentsel dönüşüm müdahaleleri veya afet eylem planları hayata geçirilmeden önce, o mahalledeki bakımverenlerin, engelli ve yaşlı meclislerinin deneyimsel onayına ve ortak değerlendirmesine sunulabilir.

KATILIM ARACI
Bakım Bilgeliği Danışma Kurulu

İklim politikalarında bakımverenlerin ve bakım alanların pratik bilgisini karar süreçlerine taşımak amacıyla İhtimam Derneği bünyesinde Bakım Bilgeliği Danışma Kurulu'nu kurduk. Bu mekanizmanın amacını incelemek veya bakım deneyiminizle kurula katılarak dönüşümün parçası olmak için Ek 2'ye bakabilirsiniz.

Ek 2 → Bakım Bilgeliği Danışma Kurulu

5. Bakımın Sürekliliği: İklim Krizinde Yaşam Hatlarının Korunması

Yaşamsal Altyapıların Kesintisizliği ve Önceliklendirilmesi

İklim şoklarında ortaya çıkan su, enerji ve haberleşme kesintilerini yalnızca teknik arızalar olarak değil; hanelerdeki ve bakım mekanlarındaki yaşamsal bağların kopması olarak değerlendiriyoruz. Altyapı arz güvenliği politikalarının ve kesinti yönetimlerinin; piyasa öncelikleri yerine bakım ilişkilerini, sağlık gereksinimlerini ve gündelik yaşamın idamesini doğrudan koruma altına alan kamusal güvencelerle tasarlanmasını öneriyoruz.

Bakım Ağlarını Esas Alan Kriz ve Erken Uyarı Sistemleri

Afet ve iklim krizi yönetiminin, tek yönlü teknik anonsların ötesine geçerek yerel bakım ilişkilerini ve sosyal kırılganlıkları görünür kılan dinamik sistemlere dayanmasını savunuyoruz. Risk analizlerinin ve erken müdahale mekanizmalarının; mahalle ölçeğindeki bakım yüklerini, hane içi bağımlılıkları ve dayanışma ağlarını temel alan katılımcı haritalamalar üzerinden kurgulanmasını gerekli görüyoruz.

Kriz Dönemlerinde Kamusal Destek ve Mola Altyapıları

Aşırı hava olaylarında bakım yükünün kriz anında hanelerin içine ve kadınların omuzlarına yığılmasını önleyecek müşterek kamusal alanların planlanmasını öneriyoruz. Mahalle ölçeğinde temiz su, serinleme, enerji ve dinlenme imkânı sunan; bakımverenlerin tükenmesini engelleyen ve kolektif dayanışmayı ayakta tutan kamusal destek alanlarının iklim uyum yatırımlarının ayrılmaz bir parçası olarak inşa edilmesini savunuyoruz.

5

Yeryüzü İhtimamının Sınırları: İkilemler, Gerilimler ve Açık Sorular

Yeryüzü ihtimamı, masada kurgulanmış kusursuz bir çerçeve değil; krizlerin ortasında nefes alma, olan biteni anlama ve birbirimize tutunma ihtiyacımızdan doğdu. Ancak bu yaklaşımı geliştirirken her şeyin cevabını bulmuş değiliz. Aksine, sahaya ve gündelik hayata yaklaştıkça bizim de içinden tek bir doğruyla çıkamadığımız, cevabını tam veremediğimiz yakıcı sorularla karşılaşıyoruz.

Çünkü bakım, tozpembe bir şefkat alanı değil; çoğu zaman kısıtlı imkânlar, çatışan ihtiyaçlar ve ağır belirsizlikler arasında yol bulma çabası. Bazen bir yaşamı ayakta tutmaya çalışırken başka bir yaşamın alanını daraltabiliyor, sınırlı bir suyu ya da enerjiyi kiminle paylaşacağımızı bilemeyebiliyor veya en doğru olanı yapmaya çalışırken kendi sınırlarımıza toslayabiliyoruz.

Bu nedenle yeryüzü ihtimamını bütün sorunlara çözüm sunan tamamlanmış bir model olarak değil; kararlarımızın etkilerini, sorumluluklarımızın sınırlarını ve bocaladığımız yerleri dürüstçe sorgulamaya devam etmemizi sağlayan etik ve politik bir yaklaşım olarak ele alıyoruz. Bu bölümde, iklim adaleti ile bakımın kesiştiği sahada karşılaştığımız çelişkileri, henüz çözülmemiş gerilimleri ve birlikte düşünmeye devam etmemiz gereken açık uçlu soruları birlikte tartışmaya açıyoruz.

İnsan Dışı Yaşamı Kim Temsil Edebilir?

Bir sulak alanın, ormanın ya da nehir yatağının korunmasına karar verilirken oradaki kuşların, balıkların ve toprağın ihtiyaçlarını kim belirleyebilir? Bilimsel veriler ve yerel gözlemler yol gösterici olsa da hiçbir insan veya kurum canlılar dünyası adına eksiksiz söz söyleme yetkisine sahip değil. Buradaki açık soru; insan dışı varlıkları kararların nesnesi kılmaktan kaçınırken, onlar adına konuşmanın sınırlarını ve haddini nasıl bileceğimizdir.

Farklı Yaşamların İhtiyaçları Çatıştığında Ne Yapacağız?

Kuraklık anında sınırlı suyun haneler, gıda üretimi ve nehir ekosistemi arasındaki bölüşümü; ya da emisyonu düşüren bir rüzgâr santralinin kuş göç yollarını tehdit etmesi gibi durumlar her ihtiyacın aynı anda karşılanamayacağını gösterir. Yeryüzü ihtimamı tüm taleplerin pürüzsüzce uzlaşabileceği yanılsamasını taşımaz. Asıl tartışma; bir yaşamı korumak kaçınılmaz olarak başka bir yaşam alanını daralttığında, bu bedellerin kime ödetileceği ve sorumluluğun nasıl paylaşılacağıdır.

İnsan Ötesi İhtimam ile İnsan Hakları Arasındaki Dengeyi Nasıl Kuracağız?

İnsan merkezciliği sorgulamak ve çok türlü yaşam ağlarını gözetmek, tarihsel mücadelelerle kazanılmış evrensel insan haklarını, yurttaşlık güvencelerini ya da çalışma haklarını değersizleştiren bir konuma yerleşmez. Aksine; soyut, bağımsız ve doğadan yalıtılmış bir birey kurgusu yerine, somut maddi koşullarda yaşayan kırılgan ve ilişkisel öznelerin haklarını güçlendirmeyi hedefler. Temiz suya erişimden barınmaya, sağlıklı bir çevreden bakım alma ve verme hakkına kadar hiçbir temel hak, ekolojik gerekçeler öne sürülerek askıya alınamaz. Ekolojik sınırları tanırken insan onurunu ve kazanılmış hakları koruyan; hak temelli mücadele ile yeryüzü ihtimamını birbirini zayıflatan değil, birbirinin yaşamsal zeminini güvenceye alan iki müttefik olarak nasıl düşünebiliriz?

Bakım Ne Zaman Kontrole Dönüşür?

Birini veya bir ekosistemi koruma arzusu, çoğu zaman onun yerine karar verme tahakkümüne evrilebilir.

Afet planlarında yaşlı veya engelli bireylerin yalnızca "korunmaya muhtaç nesneler" sayılması onların kendi yaşamları üzerindeki iradelerini kısıtlar; doğayı mutlak koruma altına alma iddiası da insanı her şeyi yönetebilecek tek akıl varsayan kibre dayanabilir. Şefkat ve koruma refleksi ile başkalarının özerkliği ve özne olma hakkı arasındaki o ince çizgiyi nasıl koruyacağız?

Bakım Alan ve Bakımveren Ayrımı Bu Kadar Keskin mi?

Politikalarda kişileri ya yalnızca "hizmet veren" ya da "hizmete muhtaç" olarak sabitleyen katı roller, bakımın akışkan ve geçişken doğasını ıskalar. Yaşam döngüsü boyunca herkes hem bakım alır hem bakım verir; dahası kronik hastalığı olan bir birey aynı zamanda torununa ya da mahalledeki sokak hayvanlarına bakabilir, engelliler kendi aralarında yatay destek ağları kurabilir. İnsanları tekil kimliklere hapsetmeden; karşılıklı bağımlılığı, kırılganlıklarımızın değişebilirliğini ve rollerin iç içe geçtiğini gören politikaları nasıl kurgulayabiliriz?

Daha Fazla Bakım, Kimin İçin Daha Fazla Emek?

İklim krizinde yükselen mahalle dayanışması ve topluluk bakımı çağrıları, sahadaki eşitsiz iş bölümüne çarpar. Kamusal hizmet eksikliklerini telafi etmek için devreye giren bu çağrılar, halihazırda aşırı yük altındaki kadınların sırtındaki görünmeyen mesaiyi daha da artırabilir. Bakım ekonomisine yapılan yatırımlar yeşil dönüşümle buluşurken, bu alanların bakım işini yine belirli toplumsal grupların "doğal görevi" sayan kalıpları dönüştürmesini nasıl sağlayabiliriz?

Bakımı Görünür Kılarken Onu Ölçülebilir Bir İşe mi İndirgeriz?

Bakım ilişkilerini politikalara dahil etmek için veri toplamak ve haritalama yapmak gerekir. Ancak bir komşuluk güveni, şefkat bağı veya ekosistemdeki çok katmanlı döngüler yalnızca harcanan zamanla ya da sayısal göstergelerle kavranamaz. Dahası, her bakım ilişkisini kaydetmeye ve izlemeye çalışmak yeni denetim ve mahremiyet ihlalleri doğurabilir. Bakımı karar mekanizmalarında görünür kılarken, onun sayılara sığmayan ilişkisel ve duygusal taraflarını nasıl koruyacağız?

İklim Krizinin Aciliyeti ile İhtimamın Gerektirdiği Zaman Nasıl Bağdaşır?

İklim felaketleri hızlı ve radikal kararlar almayı zorunlu kılarken; ilişkileri gözetmek, kırılganlıkları dinlemek ve ortaklaşa karar vermek zaman, sabır ve yavaşlık ister. Aciliyet baskısıyla atılan adımların bazı grupların haklarını veya ekosistemleri kolayca gözden çıkarmasını engellerken, bir kriz anında gereken refleks hızını kaybetmeyen bir ihtimam politikasını nasıl kurabiliriz?

Her Zarar Onarılabilir mi?

Yıkılan bir bina yeniden yapılabilir, kuruyan bir alana yeniden su verilebilir. Ancak yok olan bir canlı türü, yitirilen yakınlar veya köklerinden kopan bir mahallenin hafızası teknik müdahalelerle geri getirilemez. Onarımın sınırlarını ve telafisi imkânsız kayıpları açık yüreklilikle kabul etmek, bakım etiğini basit bir "hasar giderme" aracı olmaktan çıkarıp zararları henüz ortaya çıkmadan önleme sorumluluğuna dönüştürür.

Yeryüzü ihtimamı bu sorulara tek ve nihai yanıtlar vermez. Çünkü koşullar değişir; ihtiyaçlar ve kararların sonuçları her zaman tam olarak öngörülemez.

Bu belirsizlikler sorumluluktan kaçmak için değil; attığımız her adımı, kimleri dışarıda bıraktığımızı ve ortaya çıkan zararları dürüstçe fark edip gerektiğinde yön değiştirebilmek için birer hatırlatıcıdır.

6

Nasıl Bir Yeryüzünde Birlikte Yaşamak İstiyoruz?

Bu rehber, birbirini her gün derinden dönüştüren iki alanın, iklim krizi ile bakım krizinin, birbirinden tamamen kopuk ele alınmasına duyduğumuz itirazdan doğdu. İklim çalışanlarla bakımın görünmez dünyasını, bakım çalışanlarla ise iklim krizinin gündelik hayatı nasıl sarstığını anlamak, birbirimize tercüme etmek ve aslında yaşamın devamlılığı ile kırılganlığına dair aynı müşterek meseleden bahsettiğimizi birlikte anlamlandırmak için yola çıktık.

Mevcut duruma baktığımızda iki taraflı bir tıkanıklık görüyoruz: Bakım politikaları insan merkezli bir sınırda kalarak ekolojik koşulları ve birlikte yaşadığımız canlıları dışarıda bırakıyor; iklim politikaları ise yaşamı fiilen ayakta tutan bakım emeğini ve altyapılarını görünmezleştiriyor. Aşırı sıcakta bir hastanın tansiyonunu dengeleyen, su kesintisinde hijyen nöbeti tutan veya bir afet anında can dostunu geride bırakmamak için çabalayan bakımverenlerin ve bakım alanların hayati deneyim bilgisi politika masalarının dışında kalıyor.

Kendimizle, etrafımızdaki insanlarla ve parçası olduğumuz tüm ekosistemle kurduğumuz bağları bir arada kavrayabilmek için ilişkisel bir yaklaşıma ihtiyaç duyduk ve adına yeryüzü ihtimamı dedik. Yeryüzü ihtimamı; insanı doğanın efendisi ya da bağımsız bir fail saymayan, yaşamı birbirine muhtaç ve birbirini besleyen çok türlü bir bakım ağı olarak gören etik ve politik bir çerçevedir.

Bakımın, iklim politikalarına sonradan eklenecek bir sosyal yardım başlığı ya da telafi kalemi değil; su kısıtından park tasarımına, enerji dönüşümünden afete kadar her müdahalenin henüz ilk tasarım aşamasında masaya konulacak kurucu bir etik çerçeve olabileceğini düşünüyoruz. Kararlar alınırken bakımın görünmeyen bedensel ve zihinsel yüklerinin hesaplanmasını, cinsiyetçi iş bölümünün pekiştirilmemesini, sokaktaki canların ve toprağın müşterek haklarının tanınmasını ve yaşamı sürdürenlerin doğrudan karar masasında yer almasını savunuyoruz.

Nasıl bir yeryüzünde birlikte yaşamak istediğimiz; kırılganlığımızı saklamaktan vazgeçip yaşamı sürdüren tüm ilişkilere karşı nasıl bir ihtimam gösterdiğimizle belirlenecek. Bu çalışmanın ve sunduğumuz değerlendirme kanvasının; kentlerimizde, havzalarımızda ve mahallelerimizde hiçbir canlıyı geride bırakmayan, birbirine ve yeryüzüne özen gösteren onarıcı politikalara zemin olmasını diliyoruz.

7

Yeryüzü İhtimamı Politika ve Uygulama Araç Kiti

Ek 1: Yeryüzü İhtimamı İklim Politika ve Müdahale Değerlendirme Kanvası

MÜDAHALE ADI:

.....

1. Bakımın Görünmez Maliyetleri ve Gündelik Yaşam

Tasarlanan iklim müdahalesinin bakım öznelerinin gündelik pratiklerinde ne gibi değişimler yaratabileceğini düşünün.

- Bu müdahale gündelik hayatta bidonlarla su taşıma, kesinti saatlerini kollama veya kriz takibi gibi zihinsel ve bedensel mesailer yaratarak bakımverenlerin iş gücünden kopmasına, gelir ve güvence kaybına yol açıyor mu?
- Hizmete erişim kısıtları ya da kesintiler; göçmen ev işçileri, tek ebeveynler, engellilerle dayanışanlar veya kırsaldaki kadınlar için yeni zaman yoksullukları ve güvencesizlikler doğuruyor mu?
- Tasarlanan kısıt, fiyatlandırma veya altyapı adımı; sokaktaki hayvanların, kuşların, kentsel yaban hayatının ve toprağın suya, gölgeye ve yaşam döngülerini sürdürecek müşterek alanlara erişimini kesintiye uğratıyor mu?

Önerilen Müdahale:

.....

.....

.....

2. Toplumsal Cinsiyet ve Rollerin Eşit Paylaşılması

Uyum, dönüşüm veya kriz hazırlığı adımlarının mevcut toplumsal iş bölümünü ve eşitsizlikleri nasıl etkilediğini hesaba katın.

- Afet ve iklim eylemlerindeki dayanışma çağrıları, bakım sorumluluklarını kadınların "doğal görevi" sayan kalıpları derinleştiriyor mu; yoksa bakımı kamusallaştırıp ortaklaştırıyor mu?
- Destek ve kriz mekanizmaları yalnızca resmi evlilik ve kan bağına mı dayanıyor; yoksa yalnız yaşayanları, engelli akran ağlarını ve seçilmiş topluluk dayanışmalarını da kapsıyor mu?

Önerilen Müdahale:

.....

.....

.....

3. Deneyimsel Bilgi ve Katılım

Politika masasında kimlerin sesinin eksik kaldığını ve yaşamı fiilen ayakta tutanların sürece nasıl dahil edildiğini değerlendirin.

- Krizlerden doğrudan etkilenen bakım alanların ve bakımverenlerin pratik saha bilgisi, ihtiyaçları ve iradesi erişilebilir katılım kanallarıyla karar sürecine dahil edildi mi?

Önerilen Müdahale:

.....

.....

.....

Ek 1-1: Yeryüzü İhtimamı İklim Politika ve Müdahale Değerlendirme Kanvası (Örnek Uygulama)

MÜDAHALE ADI:
İklim Uyum Planı Kapsamında Akıllı Su Tarifesi ve Kentsel Su Kısıtı Uygulaması

1. Bakımın Görünmez Maliyetleri ve Gündelik Yaşam

Tasarlanan iklim müdahalesinin bakım öznelerinin gündelik pratiklerinde ne gibi değişimler yaratabileceğini düşünün.

- Bu müdahale gündelik hayatta bidonlarla su taşıma, kesinti saatlerini kollama veya kriz takibi gibi zihinsel ve bedensel mesailer yaratarak bakımverenlerin iş gücünden kopmasına, gelir ve güvence kaybına yol açıyor mu?
- Hizmete erişim kısıtları ya da kesintiler; göçmen ev işçileri, tek ebeveynler, engellilerle dayanışanlar veya kırsaldaki kadınlar için yeni zaman yoksullukları ve güvencesizlikler doğuruyor mu?
- Tasarlanan kısıt, fiyatlandırma veya altyapı adımı; sokaktaki hayvanların, kuşların, kentsel yaban hayatının ve toprağın suya, gölgeye ve yaşam döngülerini sürdürecek müşterek alanlara erişimini kesintiye uğratıyor mu?

Önerilen Müdahale:

Kronik hasta, engelli ve bebekli haneler için cezai tarifelerden muaf "kesintisiz asgari su kotası" tanımlanabilir; sokaktaki canlıların susuz kalmasını önlemek için park ve meydanlara şebekeye bağlı otomatik suluklar yerleştirilebilir. Su kısıtı saatlerinde temizlik ve bakım ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla mahalle düzeyinde güneş enerjili ücretsiz kamusal çamaşırhaneler ve arıtılmış temiz içme suyu noktaları devreye sokulabilir.

2. Toplumsal Cinsiyet ve Rollerin Eşit Paylaşılması

Uyum, dönüşüm veya kriz hazırlığı adımlarının mevcut toplumsal iş bölümünü ve eşitsizlikleri nasıl etkilediğini hesaba katın.

- Afet ve iklim eylemlerindeki dayanışma çağrıları, bakım sorumluluklarını kadınların "doğal görevi" sayan kalıpları derinleştiriyor mu; yoksa bakımı kamusallaştırıp ortaklaştırıyor mu?
- Destek ve kriz mekanizmaları yalnızca resmi evlilik ve kan bağına mı dayanıyor; yoksa yalnız yaşayanları, engelli akran ağlarını ve seçilmiş topluluk dayanışmalarını da kapsıyor mu?

Önerilen Müdahale:

Tasarruf kampanyaları yalnızca bireysel tüketim alışkanlıklarına odaklanmak yerine sanayi, turizm ve ticari işletmelerin su verimliliği sorumluluğunu da görünür kılacak şekilde kurgulanabilir. Olası arıza veya kısıt anlarında acil su tankerleri yalnızca resmi mülkiyet kayıtları üzerinden değil; muhtarlıklar ve mahalle dayanışma ağlarının bildirdiği yalnız yaşayan yaşlılar, tek ebeveynler ve bakım ihtiyacı yüksek haneler gözetilerek yönlendirilebilir.

3. Deneyimsel Bilgi ve Katılım

Politika masasında kimlerin sesinin eksik kaldığını ve yaşamı fiilen ayakta tutanların sürece nasıl dahil edildiğini değerlendirin.

- Krizlerden doğrudan etkilenen bakım alanların ve bakımverenlerin pratik saha bilgisi, ihtiyaçları ve iradesi erişilebilir katılım kanallarıyla karar sürecine dahil edildi mi?

Önerilen Müdahale:

Kısıt saatleri ve kademeli tarife dilimleri belirlenirken gündelik su ve hijyen ihtiyacını fiilen yöneten bakımverenler, hasta/engelli hakları inisiyatifleri ve mahalle temsilcileriyle ortak tasarım oturumları düzenlenebilir. Planlanan tarife ve kısıt adımları yürürlüğe girmeden önce bu meclislerin ve dayanışma ağlarının görüş ve değerlendirmesine sunularak fiili tüketim kalıpları karara doğrudan yansıtılabilir. Bu buluşmalar bakım mesaisini bölmeyecek saatlerde planlanabilir ve çocuk/yakın refakat desteği sunularak erişilebilir kılınabilir

Ek 2: Bakım Bilgeliği Danışma Kurulu

İklim ve Bakım Politikalarında Deneyimsel Bilgi ve Katılım Mekanizması

İklim uyumu, afet yönetimi ve kentsel dönüşüm kararları çoğunlukla yukarıdan aşağıya teknik modellemeler ve mühendislik varsayımlarıyla kurgulanıyor. Bu kapalı karar masalarında; engelli, hasta, çocuk ya da yaşlı bakanların, elektrikli medikal cihazlara bağımlı yaşayanların veya mahalle ölçeğindeki müşterek yaşam ağlarını ayakta tutanların kriz anlarında ürettiği hayati taktikler ve pratik çözümler hesaba katılmıyor. Bakım alanlar yalnızca "korunmaya muhtaç pasif nesneler", bakımverenler ise sistemin açıklarını bedeniyle kapatan "görünmez fedakârlar" olarak kodlanıyor. İhtimam Derneği bünyesinde Bakım Bilgeliği Danışma Kurulu'nu, bu hiyerarşik bakışı kırmak ve bakım ilişkilerinin içinden doğan özgün bilgiyi iklim politikalarının kurucu bir bileşeni haline getirmek için tasarladık. Kurulu; yaşamı fiilen ayakta tutanların deneyimsel bilgeliğini kurumsal karar mekanizmalarına taşıyan kalıcı bir savunuculuk ve ortak üretim zemini olarak hayata geçirdik.

Cinsiyet ve Rollerin Eşit Paylaşılması

- Görünmeyen Maliyetleri ve İhtiyaçları Kaydetmek: Aşırı sıcaklar, su kısıtları, elektrik kesintileri ve aşırı hava olaylarının hanelerde, bakım mekânlarında ve sokakta yarattığı bedensel, zihinsel ve zamansal yükleri düzenli olarak belgelemek.
- Politika ve Müdahalelere Deneyimsel Geri Bildirim Sunmak: Yerel yönetimlerin, kamu kurumlarının ve sivil toplumun hazırladığı iklim eylem planlarını, kentsel tasarım projelerini ve afet senaryolarını sahadaki fiili bakım ihtiyaçları doğrultusunda değerlendirmek; Kanvas uygulamalarıyla riskleri önceden görünür kılmak.
- Bakım Alanların Karar Verici Özneliğini Güçlendirmek: Bakım alan bireyleri "yardım bekleyenler" değil, kendi bedenlerinin, erişilebilirlik gereksinimlerinin ve kriz anındaki güvenliklerinin bilgisini taşıyan eşit yurttaşlar olarak karar masalarının merkezine taşımak.
- Topluluk Dayanışmasını ve Yaşamsal Güvenceleri Güçlendirmek: Yalnızca resmi aile bağlarına sıkışmayan; komşuluk ilişkilerini, mahalle dayanışmalarını, akran desteklerini ve birlikte yaşadığımız hayvanları da gözeten müşterek yaşam pratiklerini iklim ve afet planlarının doğal bir parçası kılmak.

Bakım Bilgeliği Danışma Kuruluna Katılın

Bu kurul kapalı bir uzmanlar heyeti değil; yaşamı her gün emeğiyle, dikkatiyle ve ilişkileriyle ayakta tutan herkesin ortak zeminidir. İster bir yakınınızın (çocuğun, yaşlının, hastanın) bakımını üstlenin, ister kendi bedensel ve erişilebilirlik gereksinimlerinizle kenti ve krizleri deneyimleyin, ister sokağınızdaki canlıları ve yeşili gözetin... Gündelik hayatı sürdürmek için harcadığınız çaba, ürettiğiniz çözümler ve karşılaştığınız engeller iklim politikalarının en temel kılavuzudur. Bakım veren ya da alan olarak taşıdığınız bu deneyimsel bilginin karar masalarında duyulmasını istiyorsanız, kurul buluşmalarına katılabilir ve bu süreci bizimle birlikte örebilirsiniz.

İhtimam Ekosistemini incelemek için → ihtimam.org/ekosistem-gelistirme
Bakım Bilgeliği Danışma Kurulu'na katılmak için → tally.so/r/M11bQp

Kaynakça

Barca, S. (2019). Labour and the ecological crisis: The eco-modernist dilemma in western Marxism(s) (1970s-2000s). Geoforum, 98, 226–235. → https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0016718517302105

Barca, S. (2020). Forces of Reproduction: Notes for a Counter-Hegemonic Anthropocene. Cambridge University Press.

Bir Buçuk Derece. (2025). Adil Geçiş Nedir? Sıkça Sorulan Sorular. → https://www.birbucukderece.com/sss/adil-gecis-nedir

Center for Critical Democracy Studies (AUP) & ISJPS (CNRS–Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne). (2026). Twenty Years of Care Ethics: Legacies, Controversies and Democratic Horizons [Seminer]. Düzenleyenler: Sandra Laugier ve Zona Zarić. Paris, 8 Ekim 2026. → https://www.aup.edu/news-events/event/care-and-dem-seminar-series-twenty-years-care-ethics-legacies-controversies-and-democratic-horizons

Climate and Care Initiative. (2024). Climate Change and Care Work: Integrated Solutions for Intersecting Crises [Policy Brief]. → https://climateandcareinitiative.org/wp-content/uploads/2025/03/Climate-Change-and-Care-Policy-Brief_Nov2024.pdf

Climate and Care Initiative. (2025). The Care–Climate Nexus: A Conceptual Framework for Understanding Intersecting Crises and Solutions (Working Paper No. 70). → https://climateandcareinitiative.org/wp-content/uploads/2025/05/Working-Paper-70-Care-Climate-Nexus-Conceptual-Framework.pdf

Climate and Care Initiative. (2025). Centering Care in Climate Finance: A Feminist Blueprint for Adaptation, Resilience, and Climate Justice [Working Paper]. → https://climateandcareinitiative.org/centering-care-in-climate-finance-en-es-pt/

Değirmenci, E. (Der.). (2019). Doğa ve Kadın: Ekolojik Dönüşümde Feminist Tartışmalar. Kadınlarla Dayanışma Vakfı (KADAV) & Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği. → https://tr.boell.org/sites/default/files/2024-05/doga-ve-kadin-ekolojik-donusumde-feminist-tartismalar.pdf

Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC). (2022). The Care Society: A Horizon for Sustainable Recovery with Gender Equality. United Nations. → https://www.cepal.org/en/publications/48362-care-society-horizon-sustainable-recovery-gender-equality

Engster, D., & Hamington, M. (Eds.). (2015). Care Ethics and Political Theory. Oxford University Press.

Feminist Green New Deal Coalition. (2021). Care & Climate: Understanding the Policy Intersections [Policy Brief]. Feminist Green New Deal. → https://feministgreennewdeal.com

Gilligan, C. (1982). In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development. Harvard University Press.

Gilligan, C. (1990). Joining the Resistance: Psychology, Politics, Girls and Women. The Tanner Lectures on Human Values.

Green New Deal for Europe. (2019). A Blueprint for Europe's Just Transition. → https://gnde.diem25.org/

Grown, C., De Henau, J., Martinez, L., & İlkkaracan, İ. (2025). Integrating care and climate adaptation into a holistic fiscal framework at the country level. Brookings Institution. → https://www.brookings.edu/articles/integrating-care-and-climate-adaptation-into-a-holistic-fiscal-framework-at-the-country-level/

Güler, B. Ş. (2024). Avrupa'da Kazananlar, Kaybedenler ve Adil Geçişin Toplumsal Cinsiyet Boyutu Üzerine. Sürdürülebilir Ekonomi ve Finans Araştırmaları Derneği (SEFiA) Blog. → https://sefia.org/blog/avrupada-kazananlar-kaybedenler-ve-adil-gecisin-toplumsal-cinsiyet-boyutu-uzerine/

Hamington, M. (2004). Embodied Care: Jane Addams, Maurice Merleau-Ponty, and Feminist Ethics. University of Illinois Press.

Hamington, M. (2024). Revolutionary Care: Commitment and Ethos. Routledge.

Haraway, D. J. (2016). Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene. Duke University Press.

Hayes, K., & Kaba, M. (2023). Let This Radicalize You: Organizing and the Revolution of Reciprocal Care. Haymarket Books.

Held, V. (2006). The Ethics of Care: Personal, Political, and Global. Oxford University Press.

International Trade Union Confederation (ITUC). (2025). Belém Action Mechanism on Just Transition: A Breakthrough for Workers amid Major Failures at COP30. ITUC. → https://www.ituc-csi.org/belem-action-mechanism-on-just-transition

IUCN. (2020). IUCN Global Standard for Nature-based Solutions: A User-Friendly Framework for the Verification, Design and Scaling up of NbS (1st ed.). International Union for Conservation of Nature. → https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2020-020-En.pdf

İhtimam Derneği. (2026). Bakım İçin Söylem Dönüşümü Rehberi. İhtimam Derneği Yayınları. → https://ihtimam.org/wp-content/uploads/bakim-soylem-donusumu-rehberi.pdf

İhtimam Derneği. (2026). Bakımın Geleceği Raporu. İhtimam Derneği Yayınları. → https://ihtimam.org/wp-content/uploads/bakimin-gelecegi.pdf

İhtimam Derneği. (2026). Türkiye'de Bakım Kültürü Rehberi. İhtimam Derneği Yayınları. → https://ihtimam.org/bakim-kulturu-raporu/

İlkkaracan, İ. (2015). Yeşil'in Ötesinde Yeni Bir Düzen Vizyonu: Mor Ekonomi. Heinrich Böll Stiftung İstanbul. → https://tr.boell.org/tr/2015/04/24/yesilin-otesinde-yeni-bir-duzen-vizyonu-mor-ekonomi-1

İlkkaracan, İ. (2017). Mor Ekonomi: Sürdürülebilir Kalkınma için Bakım Ekonomisine Yatırım. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) Politika Notu. → https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_SKD.2017.Politika.Notu_.Mor_.Ekonomi.Ipek_.Ilkkaracan.pdf

Kittay, E. F. (1999). Love's Labor: Essays on Women, Equality, and Dependency. Routledge.

Kittay, E. F., & Feder, E. K. (Eds.). (2002). The Subject of Care: Feminist Perspectives on Dependency. Rowman & Littlefield.

MacGregor, S., Arora-Jonsson, S., Cohen, M., & Morrissey, J. (Eds.). (2022). Caring in a changing climate: Centering care work in climate action. Oxfam Research Backgrounder Series. → https://policy-practice.oxfam.org/resources/caring-in-a-changing-climate-centering-care-work-in-climate-action-621353/

Malatino, H. (2020). Trans Care. University of Minnesota Press.

Merchant, C. (1996). Earthcare: Women and the Environment. Routledge.

Nikolaidi, M. (2022). Macrofinancial Policies for a Green and Caring Economy. Women's Budget Group & Women's Environmental Network. → https://www.wbg.org.uk/publication/macrofinancial-policies-for-a-green-and-caring-economy/

Noddings, N. (1984). Caring: A Feminine Approach to Ethics and Moral Education. University of California Press.

Piepzna-Samarasinha, L. L. (2018). Care Work: Dreaming Disability Justice. Arsenal Pulp Press.

Piepzna-Samarasinha, L. L. (2022). The Future Is Disabled: Prophecies, Love Notes, and Mourning Songs. Arsenal Pulp Press.

Plumwood, V. (1993). Feminism and the Mastery of Nature. Routledge.

Plumwood, V. (2002). Environmental Culture: The Ecological Crisis of Reason. Routledge.

Segal, L. (2023). Lean on Me: A Politics of Radical Care. Verso Books.

Slote, M. (2007). The Ethics of Care and Empathy. Routledge.

Spade, D. (2025). Love in a F*cked-Up World: How to Build Relationships, Hook Up, and Raise Hell Together. Algonquin Books.

Southern Centre for Inequality Studies (SCIS). (2024). The Climate–Care Nexus: Conceptual and Empirical Linkages in the Global South [Working Paper]. University of the Witwatersrand. → https://www.wits.ac.za/media/wits-university/faculties-and-schools/commerce-law-and-management/research-entities/scis/documents/4284%20WITS%20SCIS%20Climate%20Care%20Nexus%20Working%20Paper_INK04[28].pdf

The Care Collective. (2020). The Care Manifesto: The Politics of Interdependence. Verso Books.

Tronto, J. C. (1993). Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethic of Care. Routledge.

Tronto, J. C. (2013). Caring Democracy: Markets, Equality, and Justice. NYU Press.

Turhan, E. (2022). Keeping the world alive and healthy: The radical realism of the "forces of reproduction" – An interview with Stefania Barca. Undisciplined Environments. → https://undisciplinedenvironments.org/2022/01/25/keeping-the-world-alive-and-healthy-the-radical-realism-of-the-forces-of-reproduction-an-interview-with-stefania-barca/

UNDP. (2025). COP30 in Belém: From Commitments to Climate Action. United Nations Development Programme. → https://www.undp.org/belarus/news/cop30-belem-commitments-climate-action

UNDP, World Bank, & European Union. (2013). Post-Disaster Needs Assessment (PDNA) Guidelines. → https://www.gfdrr.org/sites/default/files/2017-09/PDNA-Volume-A.pdf

UNDRR. (2020). Disaster Resilience Scorecard for Cities. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. → https://mcr2030.undrr.org/disaster-resilience-scorecard-cities

UNDRR, UN Women, & UNFPA. (2024). Gender Action Plan to Support Implementation of the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. → https://www.preventionweb.net/sendai-framework/sendai-framework-for-disaster-risk-reduction/SendaiGAP

UNFCCC. (2025). Belém Gender Action Plan (Decision 7/CP.30). United Nations Framework Convention on Climate Change. → https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Gender_cop30_0.pdf

United Nations. (2024). Transforming Care Systems in the Context of the Sustainable Development Goals and Our Common Agenda. → https://unsdg.un.org/resources/transforming-care-systems-un-system-policy-paper

United Nations Human Rights Council (UN HRC). (2025). The Climate–Care Nexus: Human Rights, Gender Equality and Unpaid Care Work in Climate Action (A/HRC/59/45). 59th Session of the Human Rights Council. → https://docs.un.org/en/A/HRC/59/45

UNRISD & Just Transition and Care Network. (2024). Care Work in the Just Transition: Providing for People and Planet. → https://cdn.unrisd.org/assets/library/briefs/pdf-files/2024/pb-2024-jtc-care-work-just-transitions.pdf

UN Women. (2022). A Toolkit on Paid and Unpaid Care Work: From 3Rs to 5Rs. → https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/07/a-toolkit-on-paid-and-unpaid-care-work

UN Women. (2023). As Climate Change Pushes Millions of Women into Poverty, UN Women Calls for a New Feminist Climate Justice Approach [Press Release, 4 December]. UN Women. → https://www.unwomen.org/en/news-stories/press-release/2023/12/as-climate-changes-pushes-millions-of-women-into-poverty-un-women-calls-for-a-new-feminist-climate-justice-approach

UN Women. (2023). Feminist Climate Justice: A Framework for Action. → https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/11/feminist-climate-justice-a-framework-for-action

UN Women. (2023). The Climate–Care Nexus: Addressing the Linkages Between Climate Change and Women's and Girls' Unpaid Care, Domestic and Communal Work. → https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-11/working-paper-the-climate-care-nexus-en.pdf

UN Women. (2024). Advancing Gender-Responsive Synergies Across the Rio Conventions. → https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2024/11/advancing-gender-responsive-synergies-across-the-rio-conventions

UN Women. (2024). UN Women Economic Empowerment Strategy. → https://www.unwomen.org/sites/default/files/2024-03/un-women-womens-economic-empowerment-strategy-en.pdf

UN Women. (2025). Addressing Care in Times of Conflict and Crisis. → https://knowledge.unwomen.org/en/digital-library/publications/2025/12/guidance-note-addressing-care-in-times-of-conflict-and-crisis

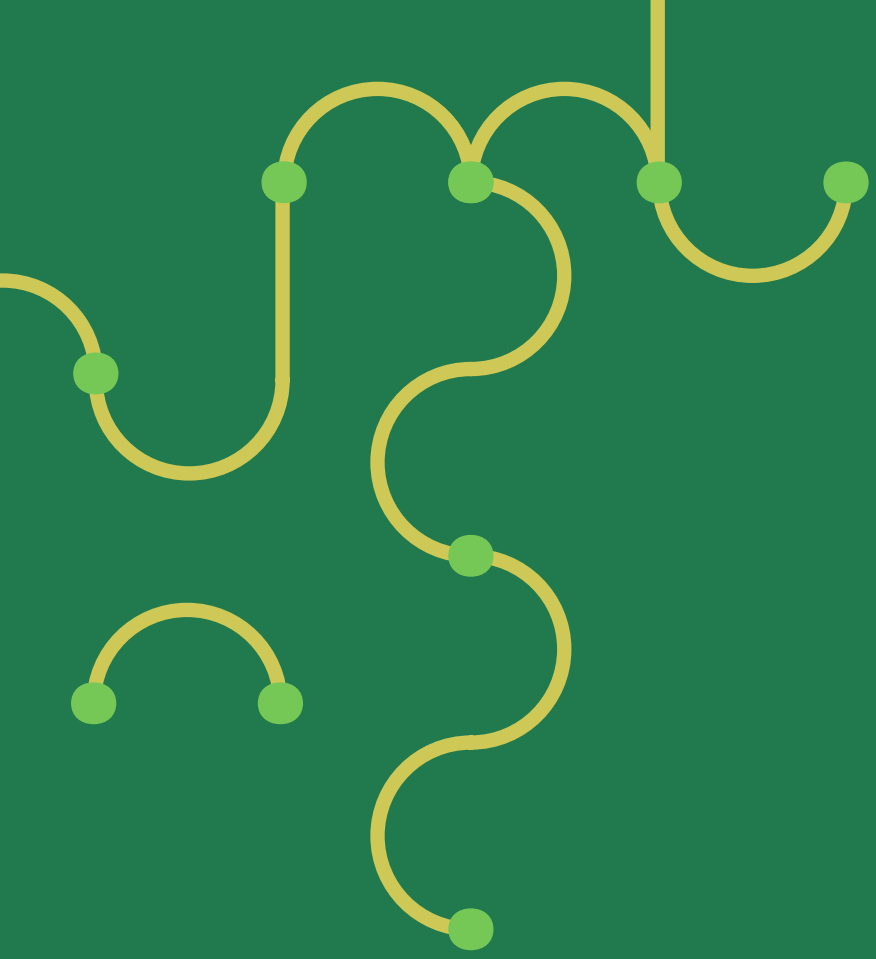
UN Women. (2025). UN Women Welcomes the Adoption of the Belém Gender Action Plan and Urges its Effective Implementation [Press Release, 22 November]. UN Women. → https://www.unwomen.org/en/news-stories/press-release/2025/11/un-women-welcomes-the-adoption-of-the-belem-gender-action-plan-and-urges-its-effective-implementation

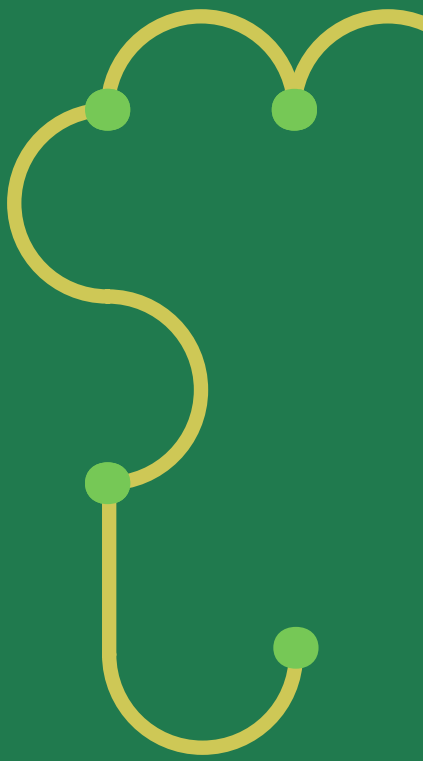
UN Women. (2026). Care, Climate and a Just Transition: Guidance Note for UN Women and Partners. UN Women. → https://www.unwomen.org/sites/default/files/2026-10/care-climate-and-a-just-transition-en.pdf

UN Women. (2026). UN Women Climate and Environment Strategy. UN Women. → https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2026/06/un-women-climate-and-environment-strategy

UN Women & Kaschak Institute. (2025). Gender Equality and Climate Policy Scorecard. → https://www.unwomen.org/sites/default/files/2025-11/progress-of-the-worlds-women-fact-sheet-01-gender-equality-and-climate-policy-scorecard-en.pdf

WECF. (2021). Gender Just Climate Solutions: Assessment Criteria and Scoring Matrix. Women Engage for a Common Future. → https://www.wecf.org/gender-just-climate-solutions-2023-8th-edition/

www.ihtimam.org